

ԱՐՁԱԳԱՆԻՔ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԳՈՒՐՍ ԵՒ ԳԱԼԻՍ ԿԻՒՐԱԿԷ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան բաժանորդագրիկներն է հիշող ուրբա: Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է «ԱՐՁԱԳԱՆԻՔ» խմբագրատանը և Կենտրոնական Գրավաճառանոցում: Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ. Редакция „Арцаганъ“.

Առանձին համարները 15 Կ.

Յայտարարութիւնների բաւին 2 Կ.

ՅՈՒՐԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Ս. Միւռօնի օրհնութիւնը:—Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Մոսկվայից: Նամակ Վաղարշապատից: Կոմս Լուու Մելիքեան: Հաշտաբար դատաւորներէ քարտուղարները: Նամակ Նոր Նախիջևանից: Նամակ Երևանից: Նամակ Սիւննիայից: Խօթ մշակներէ մահը:—ՎԱՃԿԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ: Բարձրադաս տուն:—ԱՐՁԱԳԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Յունաստան:—ՖԵԼԻՔՏՕՆ: Նամակ Կ. Պօլսից: Կանոնադիր Բարեգործ. Միւռութեան Գաւառահայոց: 1881 թ. թատ. Տարեգրութիւնը:—ԸՆԴՈՒՄՍ. ԽՕՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ խմբագրի:—ՁԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ:—ՅԱՅԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

Ս. ՄԻՒՌՕՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ձիւնագագաթ Մասեաց լեռան ստորոտում այս առաւօտ զօդանջում է քաղցրահունչ զանգակի ձայնը և հրաւեր է կարգում Արարատեան աշխարհին՝ շտապել, հասնել Ս. Իջման տաճարը...: Այսօր Ս. Էջմիածնում կատարւում է Ս. Միւռօնի օրհնութեան մեծ հանդէսը, որ ոչ միայն հոգևոր, այլ և ժողովրդական-ազգային բաղձալի մի ուրախութիւն է և ամէն հայի համար մի վսեմ խորհրդաւոր նշանակութիւն ունէ...: Մեր այսօրուայ կեանքի մէջ, երբ Լոնդոնից սկսած մինչև ձափայ կղզին և հեռաւոր Ձինաստանը ամէն ուրեք ցրուած են հայք, երբ երկու երեք կաթողիկոսական տիտղոս կրողներ ունենալով, կասես թէ պիտի բաժանմանց դատապարտուէինք,—այսօր Ս. Միւռօնի օրհնութիւնն է, որ միմիայն Ս. Էջմիածնի հայրապետական դահլի իրաւունքն է. դա է, որ ամենայն բաժանմանց առաջն է առնում. դա է, որ ամէն տեղի հայերին կապում է ի մի և ամէնքի աչքը ուղղել է տալիս դէպի ազգային ընդհանուր կեդրոնը, դէպի նուիրական Ս. Իջման տեղը...:

Կրկնում ենք՝ Ս. Միւռօնի օրհնութիւնը միմիայն Ս. Էջմիածնի համազգային ծայրագոյն Պատրիարքի բացարձակ իրաւունքն է և այդ իրաւունքի մէջ ծածկուած է ազգիս ընդհանուր միութեան գաղափարը: Այդ է պատճառը, որ այսօր Ս. Էջմիածնի լայնարձակ գաւի-

թում ժողովուած է մի ահագին բազմութիւն բարեպաշտ հայերի, որոնք շտապել են Հնդկաստանից, Պարսկաստանից, Տաճկաստանից, Րումինիայից, Ռուսաստանից և ուրիշ տէրութիւններից: Աշխարհքիս ամէն ծայրերից ժողովուած այդ հայք՝ այսօր խուռն կիտուած են Հայրապետական Վեհարանի առաջ և իբրև հարազատ եղբարք որդիական կարօտ սրտով, ստանում են իրանց միայնակ հոգևոր Հօր սուրբ օրհնութիւնը: Որքան խորհրդաւոր է այդպիսի մի ժողով ազգային տեսակետից...:

Ս. Միւռօնը մեր ժողովրդի բարոյական-հոգևոր կեանքում դեռ ևս հին ժամանակները մի առանձին և նշանաւոր դեր է խաղացել: Մի շարք առաջներ ու զրոյցներ, մի շարք օրհնութիւններ և անէծքներ ունէ հայ ժողովուրդը Ս. Միւռօնի վերաբերութեամբ: «Սորա ճակատին մեռն կայ քսած», «նորա ճակատին կասես թէ մեռն չ'իին» և շատ ուրիշ այսպիսի խորհրդաւոր խօսքեր հայ մարդու համար առաքինութեան կամ անբարոյականութեան աստիճանները որոշող գաղափար էին: Միջնադարեայ յոյները, որ մեզ կամենում էին մեղադրել վերջին օծման խորհուրդը մահուան ժամանակ առանձնապէս չ'կատարելու համար, լաւապէս նկատած էին, թէ որ աստիճանի ժողովրդականութիւն է ստացած հայերի մէջ Ս. Միւռօնը և նորա օրհնութեան հանդէսը: Այս է պատճառը, որ XII դարում յունաց Կիւ Մանուէլ կայսրը, կամենալով միացնել Հայաստանեայց եկեղեցին Օրթոդոքսի հետ, իննը խնդիր է առաջարկում հայոց, որոնցից հինգերորդը վերաբերում է Ս. Միւռօնին: «Եւ զի առնիջիք զմիւռնն. ձիթով ի ծառոց»¹⁾: Յոյները պահանջում էին, որ մենք չ'կատարենք Ս. Միւռօնի օրհնութիւնը մեր սովորութեամբ, այլ նոցա նման գործածենք ձիթեանց ծառի ձէթը: Ս. Ներսէս Շնորհալին հերքում է այդ առաջարկութիւնը, պատասխանելով որ «քահանայական օրհնութիւնն ու աղօթքն են, որ մի-

¹⁾ Տես Ընդհանրական Ս. Ն. Շնորհալույ. Երուսաղէմ 1871. եր. 157.

ացնում են ձիթով նիւթի հետ սատուածային շնորհքը և թէ ոչինչ առաւելութիւն կամ պակասութիւն չկայ, եթէ հայոց գործածած ձիթը ծառի պտղիցը լինի, թէ բոյսի»¹⁾։ Այդ միջոցում հայք Ս. միւռնի համար գործ էին ածում շուշուկ (սուսամ) բոյսի հիւթը, մանաւանդ, որ Հայաստանում ձիթենին չէր բուսնում։

Այսպէս թէ այնպէս, բայց Ս. Միւռնի օրհնութիւնը այսօր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սոփեանահին ծիսակատարութիւններից մէկն է և նորա մանրամասնաբար ուսումնասիրութիւնը գիտնական հետազոտողների ձեռքով պիտի ապացուցանէ, թէ նրբան անարատութեամբ է պահպանած մեր եկեղեցին քրիստոնէութեան առաջին դարերի սրբազան հարց կանոնագրութիւնները։

Եւ որովհետեւ այսօրուայ այդ մեծ հանգէսին ներկայ եղողների թիւը Համեմատելով մեր ազգի քանակութեան հետ շատ աննշան է, իսկ այդ մեծաշուք արարողութիւնը անշուշտ ամենի համար հետաքրքրական է, վասնորոյ աւելորդ չի լինիլ այտեղ մի համառօտ նկարագիր տալ, թէ ինչպէս է կատարուում ազգիս այդ նուիրական արարողութիւնը։ Իսկապէս Ս. Միւռնի օրհնութեան համար որոշ ժամանակ չկայ նշանակուած. այդ հանգէսը պէտք է կատարուի այն ժամանակ, երբ վիճակներում և Մայր Աթոռում սպառի Ս. Միւռնի պաշարը։ Մեր դարում միւռնօնօրհնէքը կրկնվում է հինգ վեց տարէն մի անգամ, բայց ժողովրդի մէջ ընդհանրացած է այն կարծիքը, որ իբր թէ այդ հանգէսը եօթը տարէն մի անգամ պէտք է կրկնուի։ Ներկայ Վեհափառ կաթողիկոսի օրով միւռնօնօրհնէքներ կատարուել են 1868, 1872, 1878 թուականներին և այսօր ահա չորրորդ անգամն է։

Երբ ուրեմն հարկը պահանջում է միւռնօնօրհնէք կատարել, Ս. Եղմիածնի կողմից նախապէս քանի մի ամիս առաջ, հրաւերք է ուղարկվում ամենայն թեմերի, ուր որ հայք կան և ծանուցանելով նոցա ապագայ հանգիսի օրը՝ առաջարկվում է գուլ և միսթարուիլ այդ փառաւոր հանգիսի տեսնելովը։ Յայտնի է, որ ամէն տեղի հայերի համար բողձալի է եղել միշտ երեք նուիրական ուխտագնացութիւն՝ լինել Ս. Յարութեան օրը Երուսաղէմում, ներկայ գտնուել միւռնօնօրհնէքին Ս. Եղմիածնում և Վարդապետի տօնը կատարել Մշոյ «մուրազատոն» Ս. Կարապետի վանքում։ Եւ ահա Մայր Աթոռի հրաւերքը՝ արձագանքէ գտնում հեռաւոր հայերի սրտում ու ամէն տեղ խոռոչերէն ժողովում, ընկերութիւններ են կազմվում՝ դէպ ի Ս. Եղմիածին հանապարհ հորդելու։ Ազգիս Հայրապետը, վստահ լինելով իւր հոգեւոր արդեօնը բարեպաշտութեան վերայ, կարգադրում է նոցա ընդունելութեան մասին և միւռնօնօրհնէքի ժամանակը պատրաստութիւն է տեսնում միւռնօնօրհնէքի ծիսական օրհնութեան համար։ Հանգիսից քառասուն օր առաջ Ս.

Եղմիածնի աւագ սեղանի վերայ դնում են մաքուր ձիթով լի միւռնօնօրհնէքի արծաթէ մեծ կաթսայն և ամէն օր դուրս վերայ կարդում են նշանակած աղօթքները։ Միւռնօն ժամանակը Վեհափառի ընտրած քանի մի եպիսկոպոսներ և վարդապետներ պատրաստում են ծաղկանց և բալասանի այն հիւթը, որ օրհնութեան ժամանակ պիտի ածուի մեծ կաթսայի մէջ։ Այդ հիւթի պատրաստութեանը մեր ժողովուրդը մի առանձին նշանակութիւն է տալիս և մեծ գաղտնիք է համարում, թէ և իսկապէս հայոց եկեղեցին ոչինչ գաղտնիք չունէ և չէ կամեցել ունենալ։ Ինքն ըստ ինքեան շատ հետաքրքիր է իմանալ, թէ ինչ և ինչ ծաղիկներից է գոյացած այդ հիւթը և որպիսի բաղադրութեամբ։ Այս կէտը արժանի է ուսումնասիրութեան թէ եկեղեցական հնախօսութեան համար, թէ բուսաբանի և քիմիկոսի և թէ վերջապէս բժշկի համար, որովհետեւ Ս. միւռնօնով պէտք է օծուին նորածին երեխայի աչերը...

Մենք առիթ ենք ունեցել մի հին ձեռագրից արտագրել հետեւեալ ցուցակը այն նիւթերի, որոնք գործ են ածում մեր միւռնօնօրհնէքին։

20	դրամ յուտ պալասան ¹⁾
10	» հապ պալասան
10	» Ղարանֆուլ (մեխակ?)
10	» ձաւգպուլայ
10	» Ղասապշարիէ
10	» Սնպուլ հնդի
10	» Քապապիէ
10	» Պասպասա ուրումի
20	» Սատէճ հնդի
10	» Տարչին
10	» Խունկ
20	» Ղարտիմանէ
10	» Բուխուր մարիամ
20	» Հոռում խունկ, որ է Միայ
40	» Նարինջի ծաղիկ
10	» Փլֆուլ
40	» Կասի տերև
40	» Նէրկիկ, որ է նրճ
20	» Հապլղար
(?)	» Նուճա, որ է կասի ծաղիկ ըստ բնականին
10	» Լատէն
10	» Սմպուլ խաթայի
10	» ձաւրի

1) Պալասան կամ Բալասան է ազգ մի ծառից, որ և կոչի միւռնի ծառ. բուսանի մզկալոտս և նման է փշառի ծառից, արու և էգ լինի։ Ի սորա ոստոցն իւր կաթէ և մերթ երկու թող ձեղդեն գիւշտ նորա և հոսէ իւր ինչ պատուական և անուշահոտ, որ և կոչի զանուն ծառային քաղնիքն։ (Տե՛ս քաղնիք հայկազնէն)։ Ս. Եղմիածնի օրհնութեան համար քաղնիքը հարկաւոր է։

1) Նոյն եր. 97.

- 20 զրամ Սանդալապետ (Սանդալապետ?)
 20 » Միեասայիլէ (?)
 20 » Զաֆրան
 20 » Մարտակուշ
 10 » Մահլապ
 20 » Իթիւրմէֆէ
 10 » Սօտիքօհի, որ է կիպէնիս
 10 » Ասարինոն
 40 » Զըվարտ
 40 » Պապուհնի (կամ գնդածաղիկ)
 120 » Մանուշակ
 120 » Լինուֆար
 10 » Զանջափիլ
 20 » Մազգաքի
 20 » Յուտ, որ է ծխանելիք
 120 » Պալասան
 5 » Ամպար
 5 » Մուշկ
 (?) » Նարինջի ծաղկի ջուր
 (?) » Վարդի ջուր

Մեռօնօրհնէքի Հանդէսը իսկապէս սկսուած է նախընթաց օրը՝ երեկոյեան, երբ Կաթողիկոսը և միաբանութիւնը Հանդիսով գալիս են ժամ և կատարում են գիշերապաշտումը։ Երեկոյեան ժամը աւարտելուց յետոյ առանձին արարողութեամբ և աղօթքներ կարդալով եփ են տալիս մեծ կաթսայի իւղը և միայն առաւօտեան ժամերգութիւնից առաջ՝ ծածկում են կաթսայի խուփը և վրան ձգում են քողը։ Այսօր առաւօտեան ժամերգութիւնից փոքր ինչ միջոց անցած՝ այն է մօտ ժամի 9-ին, Հնչում են ս. Պատարագի զանգակները։ Վանքի պարիսպը և խուցերի կողմերը լիքն են ահադին բազմութեամբ. մօտ 15 կամ 20 հազար հոգի Հնդկաստանցի և Մուղաւացի, Վանքի և Նոր-Նախիջեւանցի, Իսպահանցի և Պօլսից—ամեն տեղի հայք խուռն զիգուել են Հանդէսը մանրամասնաբար տեսնելու։ Տարբեր տարբեր բարբառներով եղած միմեանց հարցովփորձը՝ խառնվում է Երևանի գիւղերից եկած մայրերի ու սերքին շալակած մանուկների լացի և ծփոցի՝ հետ և դառնում բոլորը մի խուլ ձայն, մի տարօրինակ աղմուկ։ Մի վաշտ ուռաց զօրք նուագարանով հանդերձ՝ շարուած է երկու կարգ՝ վեհարանից մինչև եկեղեցւոյ դուռը և արգելում է ժողովրդի ալեաց լաւաջ ընթանալու և հանդիսի ճանապարհը կապելու։ Եւ որովհետեւ եկեղեցւոյ մէջ հազիւ երկու հազար հոգի կարող է տեղաւորուել, վասնորոյ մուտքը տոմսակներով է։ Այդ տոմսակները բաժանվում են ձրի նախընթաց օրերում գլխաւորապէս այն անձանց, որոնք եկած են աւելի հեռաւոր երկիրներից։

Մօտ ժամի տասին սկսվում է Հանդէսը վեհարանից։ Ահա երևում են մի ձեռքը համեստութեամբ կուրծքին դրած, միւս ձեռքին գաւազան կարմիր զգեստ

հագած կաթողիկոսական շաթիւրները։ Սոցա՝ ծանր քայլերին հետևում են Գէորգեան ճեմարանի աշակերտները հոգեւորական զգեստով։ Յետոյ՝ հանդիսուոր ժամաշապիքներ հագած՝ մի մեծ խումբ երդաց և դպրաց։ Սպա քանի մի կարգ մոմակալների, որոց ետևից ընթանում են երկու շարք տեղացի և ուխտ եկած քահանայք. նոցա ետևից երկու դաս՝ արեղաները՝ և վարդապետները։ Այդ շարքերի մէջ տեղը ընթանում են խաչվառները։ Խաչվառների ետևից շարուած են մի կարգ վեց վարդապետներ, թագերը գլխին և առաջ սարկաւազների զգեստով, որոնք բուրվառում են իրանց ետևից տարուած սրբութեանց և հայրապետին։ Տասներկու արքեպիսկոպոսներ և եպիսկոպոսներ զգեստաւորուած և վեց վեց բաժանուած երկու դասի՝ բերում են հետևեալ սրբութիւնները։ Մէկ կողմից՝ Միւռօնակիր Աղաւնին, որի մէջ նշանաւ է հին միւռօնը, նորա ետևից՝ Մատթէոս Աւետարանչի մատուցը, յետոյ Յակոբ առաքեալի (Ալփեան) աջը, յետոյ Պետրոս առաքեալի մատուցը, Թոմայ առաքեալի աջը և վերջապէս ս. Գեղարդը։ Միւս կողմից՝ առաջ առաջ Աւետարանը, յետոյ Արիստակէս հայրապետի աջը, Յակոբ Մծբնայ հայրապետի աջը, Պետրոս Գետադարձ հայրապետի քառաթիւ խաչը, Ս. Լուսաւորչի աջը և վերջապէս այն մեծ ծածանջաձև խաչը, որի մէջ է ամփոփուած Ս. Կենաց փայտը։ Եպիսկոպոսայ աջ երկու դասի մէջ գնում են դարձեալ մոմակալներ։ Սոցա ետևից երկու վարդապետներ՝ բարձր բռնած՝ հայրապետական խաչը և գաւազանը։ Սոցա ետևից բերում են մի փառաւոր Ամպհովանի, որի ներքոյ գտնվում է զգեստաւորուած Վեհափառ Կաթողիկոսը, ձեռքին խաչ և գաւազան. երկու վարդապետներ բռնած են Նորին Օծութեան շուրջառի քղանցները. ետևից կանգնած է կաթողիկոսական գաւազանակիրը, իսկ Վեհափառի առաջը երկու առաջ քահանայք բերում են սպիտակ կերպասի վերայ ոսկեթել բանուած և ոսկեթել ծուպերով զարդարուած հայրապետական Բօղը՝ չորս անկիւնից բռնած։ Ամպհովանւոյ չորս կողմը շարուած են քրոջակալները, իսկ ետևից խուռն բազմութիւն հայազգի և օտարազգի պատուաւոր անձանց¹⁾։ Մտնելով եկեղեցին Վեհափառը եթէ ինքը չէ պատարագիչ. (սովորաբար պատարագիչը լինում է եպիսկոպոսներից մէկը) կանգնում է իւր աթոռի մօտ և սկսվում է պատարագը։ Երբ որ պատարագը հասնում է այնտեղը որ երգում են «Ողջոյն տուր միմեանց», դպիրները դեռ չպատասխանած «Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ», յանկարծ պատարագը ընդհատվում է և սկսվում է Միւռօնի օրհնութիւնը։ Կաթողիկոսը և տասներկու եպիսկոպոսները սրբութիւնները ձեռքին բռնի վերայ կիսաշրջապատում են կաթ-

¹⁾ Տե՛ս «Արարատ» 1863 № 5, և 1872 № 7. Грузия и Армения Мурашова т. 2. Сборн. мат. изд. Кавк. ун-та. Окр. вып. 2. 1871. Велинскаго և այլն։

սայն և կարգում են պատշաճի աղօթքներ և աւետարաններ, երգվում են Ներսէս Շնորհալույ Մեռոնի օրհնութեան համար յօրինած «Որ յառաջագոյն յօրէնս» շարականը և զանազան ու մեղեդիք: Ապա վեր են առնում կաթսայից՝ քօղը և խուփը և Կաթողիկոսը ածում է կաթսայի մէջ նախ վերև յիշուած նիւթերից պատրաստուած հիւթը, ապա հին միւռօնը: Հարկաւոր է այստեղ յիշել, որ աղանույ ձև ոսկէ անօթի մէջ միշտ պահվում է անցեալում օրհնած միւռօնը, որ իբրև խմոր ածուելով նոր օրհնելիքի մէջ, նորից յետոյ լցվում է և պահվում եկող մեռօնօրհնէքի համար: Եւ այսպէս, ըստ ազգային աւանդութեան, պահուած է մինչև այսօր Ս. Լուսաւորչի ձեռքով օրհնած միւռօնի խմորը: Հին միւռօնը ածելուց յետոյ՝ Կաթողիկոսը խաչաձև խառնում է կաթսայի հիւթը նախ Ս. Լուսաւորչի աջով, որի վերայ եպիսկոպոսական կամ հայրապետական իրաւունք կրող մատանի կայ, ապա՝ նոյն ձևով խառնում է խաչափայտով ու յետոյ Գեղարդով: Այդ սրբութիւններով կաթսայի խառնելու ժամանակ՝ միջի հիւթը եւ է դալիս և գոլորշի արձակում:

Միւռօնի օրհնութիւնը սովորաբար տեւում է երկու կամ երկուսուկէս ժամ, ապա շարունակվում է պատարագը, որոյ վերջանալուց յետոյ, առանց առաջուայ հանդիսի, վերադառնում է Վեհափառը՝ օրհնելով ճանապարհին իւր բարեպաշտ հօտը: Պատարագից յետոյ՝ ժողովուրդը դիմում է համբուրելու միւռօնի լի կաթսայն և պարտք է համարում ձեռքով շփել նախ տաք անօթին ու յետոյ իրանց ճակատին:

Եղած են տարիք, որ միւռօնօրհնէքին ժողովրդի մեծ բազմութիւնից և կարգ ու կանոն չը պահելուց ոտի տակ են տրուած միմեանց, մեռած և վիրաւորուածներ են եղած և այլն և այլն: Այժմ ամէն կերպ միջոցներ են գործ զնվում այգպիսի գծբաղդութեանց աւաջն առնելու և խտուրթամբ կարգ պահելու....:

ՀԱՄԲՈ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ

6 մայիսի.

«Journal de S-t Petersbourg» թերթի 115 համարում մի շատ հետաքրքրական լուր է արտատպած «Temps» լրագրից մի կարևոր հնագիտական գիւտի մասին, որ արել է մօտ օրերս մեր հայրենակից երիտասարդ գիտնական Սիմէօն իշխան Աբամէլիք-Լազարեանցը, — գիւտ, որոյ մասին խօսում է այժմ բոլոր Եւրո-

պան: Ֆրանսիական թերթը այսպէս է նկարագրում գիւտի մանրամասնութիւնները, որ անօգուտ չենք համարում հաղորդել և՛ մեր հայրենակիցներին ¹⁾:

«Երիտասարդ իշխանը՝ նոր աւարտելով իւր ուսումը Պետերբուրգի համալսարանի լեզուագիտական բաժնից, գնում է ճանապարհորդելու Արևելք: Եւ մինչդեռ նա անցեալ մարտի 11 (փետրվ. 28) Պալմիրա էր (Դամասկոսից ոչ հեռու՝ դէպի հիւսիս) և դիտում էր նորա աւերակները, նկատեց մի քարի վերայ, որ դուրս էր ցցուած գետնից, քանդակած նշաններ: Նա խկոյն փորել տուեց այդ քարի շուրջը: Նորա աչքը չէր սխալուել. քարը մի ահագին վէմ էր՝ 6 մէթր երկայն. 2 մէթր լայն. ծածկուած երկբարբառ ընդարձակ արձանագրութեամբ յունարէն և պալմիրական լեզուով: Յայտնի բան է արձանագրութիւնը մեծ խնամքով արտագրուեցաւ և երբ իշխանը հասաւ Աթէնք՝ այցելութիւն արաւ այնտեղի ֆրանսիական գալրոցի կառավարիչ պ. Փուկարին և ցոյց տուեց նորան իւր գիւտը: Պ. Փուկարը պ. Վադդինկոնի միջնորդութեամբ անմիջապէս հաղորդեց արձանագրութեան պատճէնը Փարիզի «Académie des inscriptions» (Արձանագրութեանց ճեմարան): Ճեմարանի մայիսի 5-ի (այրիլի 24) նիստին պ. Վադդինկոնը զեկուցումն արաւ նոր գիւտի մասին և յետոյ ատենադպիր պ. Վալլօնը ճեմարանի կողմից շնորհաւորութեան և շնորհակալութեան թուղթ գրեց երիտասարդ իշխանին:

Արձանագրութեան յունարէն բնագրից երևում է, որ դա Պալմիրայի ծերակուտի Հրովարտակներից մէկն է՝ մաքսավճարութեան մասին սահմանած, վերաբերեալ Քրիստոսի 137 թ. Ադրիանոս կայսեր ժամանակ...: Պ. Վադդինկոնը մեծ նշանակութիւն է տալիս այդ գիւտին. արձանագրութիւնը՝ բացի զանազան ապրանքների մաքսի քանակութիւնը և Պալմիրայի առևտրական յարաբերութիւնները հաղորդելուց՝ ակնարկում է և մի ալլ դոյնօրինակ Հրովարտակի վերայ գեռ. Գերմանիկոսի օրով սահմանած: Այստեղից մենք հստատապէս իմանում ենք, որ Պալմիրան Ասորոց տէրութեան գաւառներից մէկն էր: Հրովարտակը յիշում է նոյնպէս Կորբուզոնի նամակը առ յայտնի բարբարոսը (որ գուցէ Հռովմայեցոց կողմից Պալմիրայի գործակալ էր կարգած). նամակը վերաբերում է մաքսավճարութեան. իսկ Կորբուզոնը՝ ինչպէս յայտնի է՝ քաջ զօրավար էր Արևելքում և հմուտ կառավարիչ: Մնում է կարգալ արձանագրութեան Պալմիրական բնագիրը, որ յունականից աւելի ընդարձակ է և որը յանձն առան ուսումնասիրելու ճեմարանի անդամք և սեմական արձանագրութեանց

¹⁾ Յայտնում ենք մեր խորին շնորհակալութիւնը մեծ պ. իմինին, որ այս հետաքրքրական լուրը հաղորդելուց զատ հասցրեց մեզ նաև Պետերբուրգի Ֆրանսիական Թերթի իշխանը համարը: Ինչպէս որ մեր թերթակից...

յայտնի մասնագետք պ. պ. Վոգուէ (Vogüé) և Ռերնան: Սյգ բնագիրը կը լրացնէ մեր ձեռք բերած տեղեկութիւնները Պալմիրայի մասին: Իշխան Աբամէլիք-Լազարեանցի գիւտը շատ աւելի կարեւոր է, քան մինչև այսօր մեզ ծանօթ արձանագրութիւնները Պալմիրայի գաւառի վերաբերմամբ»:

Բոլոր սրտով ողջունում ենք մեր Հայրենակից երիտասարդ գիտնականի առաջին քայլը. գեղեցիկ սկիզբն, որ խոստանում է աւելի գեղեցիկ ապագայ....

**

ՆԱՄՍԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՍՏԻՑ

Մայիս 10 1882

Պ. խմբագիր.

Տիկինսէն ՚ի Ս. Էջմեածին Ճանապարհին եմք. նուազանց նախապահ լինատակները տեսնելու բուն իղձով լըցումս Հանգիստ և դադար չ'եմք առնելու. միշտ յառաջ կ'երթամք. կառքէն աւելի սիրտս կը թռչի մի վաղկեան առաջ Հասնելու և Համբուրելու այն Հողն ու քարերը, որք դառար վկայք են նախնեաց փառքին ու անշուքութան, ուրախութեան և վշտին: Ճանապարհը գեղեցիկութեամբ լիքն է. բնութիւնը իւր մանկութեան մէջ՝ կը ժպտայ ուղեւորին և ուխտաւորին. ամեն տեղ ծառ և ծաղիկ, սար ու ձոր, դաշտ ու դարեւանդ ձմեռան տխուր պատանը խղճմ' գարնան անոյշ Հովերով, անոյշ Հոտերով արբելու՝ բնութեան գեղեցիկութեան տօնը կը կատարեն:

Ոչ ինչ երկիւղ, ոչ ինչ կատաճանք չ'են խռովեր ուղեւորին սրտի և մտքի անդորը. միայն մերթ ընդ մերթ կաշարանապէտաց ընչաքաղցութիւնը առիթ գտնելով օտար Ճանապարհորդին անգիտութենէն, Թուրքիոյ յուշկահարներուն լինատակը կը դարձուցանեն:

Սղանակը խաղ կընէ մի օրինակ կլիմայի դաւկին Հետ. Տիկինսէն մինչև Գար վախճարաց գարուն է. երկինք պարզ ու վճիտ. արեգակը սիւսերով իւր պայծառ և զուարթ լոյսը դալարեաց վերայ կը յաւելու բնութեան փայլն ու գեղը: Բայց ահա սև սև ամպեր ձորերէն և լեռանց՝ կատարէն գլուխ կը բարձրացնեն. երկնից կապուտը կղզիներով և կղզեակներով կտրատեալ ծովու կերպարանք կը ստանայ: Ծոփի խտացեալ կոչտերը կը բաղմանան և կը միանան. ոտնաձայն անձրևի լսելի կը լինի. փայլակ և կայծակ հրախաղ կ'առնեն. որոտում և գոռոց կը խրտեցնեն ձիան և ձիավար, տարափ անձրևի պահ մի ամեն զուարթութիւն կը մոռցնէ: Ապաստանարան չը կայ մինչև տառն և ութ վերտ, մինչև Թէրսաղաց. դադրած և թրջած՝ չախմուչից պիտի կենաս աչք կայարանը. ուր երեսայ յ թարթիչն կամքին խոնարհելով՝ պէտք է Համբերես, մինչև երկնից գալուտը մեղմանայ և մինչև անշուք սակարկութենէ մի զինի յ թարթիչն կամքը լինի, որ քեզ Ճանապարհ ձգէ: Գարուն և ձմեռ կը պայքարին. սառնապատ լեռանց քամին չաղթական կը Հանդիսանայ: Որչափ կը ներեն Հանդերձանք ուղեգնացութեանդ, պէտք է պաշտպանուես, որպէս զի անողորմ ցուրտն չ'գերուի: Թէ և մութ գիշեր, բայց Տիւնճանի անտառուտ լեռանց ծմակներու ձիւնը կերելի սպիտակ շէնքերու նման. Սևանայ ծովուն սաստիաշունչ

Հողմը ընկերանալով ձիւնի շունչին՝ Ճանապարհորդին քիթն ու բերանը կը խաղթեն սաստիապէս: Թէև տակաւին Հեռենք Մասիսն երէն, բայց թերևս նոցա նախընծայ սղջայնն ու Համբուրն է իրենց խորթ որդւոյն: Անցանք Էլեհն ու վկայէն, ծերացած Մասիսի սպիտակափառ գլուխը ամպերէն վեր տեսնուեցաւ վշտակիւր Ճակատով. թնդաց ուխտաւորին սիրտը, ուրախութեան արտասուքներով լեցուեցան աչքանք. սակաւիկ մի կու. վերտին ծածկուեցաւ, որպէս զի Փոսթալէն անդէն իւր բոլոր վրստնախառութեամբ ՚ի տես դայ:

Մինչև այստեղ երկու փոխուեցաւ եղանակը. ցուրտը տկարացաւ. գարունը վերջանալու մօտ, արդէն Էլաբէն սկսեալ արեւ կիզէ զօրութեամբ ամառան դալուստը կը դուշակէ. փոշին և տաքը կը նեղեն: Քանաքեռ իւր բոլոր գեղեցիկութեամբ, Հին և նոր լինատակներով կախարդիչ աղպեցութիւն մի կընէ. երևանի պարտէզները փոշոյ և մառախուղի ամպոց մէջ ընդարձակ ծովու տեսքն ունէ, առաւել Հեռուն՝ Վաղարշապատը, Հալոյ կաթողիկոսանիտը, Գրեգորներու, Ներսիսներու և Սահակներու առաքինութեանց և սերադործութեանց Հանդիսարանը:

Երևանի Ճանապարհը ուխտաւորաց կառքերով լիքն է. կառավարներու մրցման փորձերը Հին Գնահատանի կառարշաւներու լինատակը մտաբերել կը տան. պատուասիրութիւնը մեր մէջ ևս զօրացաւ. չէինք ուղեր, որ ուրիշները առաջ անցնին, և իրենց դղրդիւններով զմեզ խաղցնեն և յարուցած փոշիներով խեղտեն. դրգուեցինք մեր կառավարին անձնասիրութիւնը, խաղաց մտրակը և շաչեց. ձիւրը սկսան թռչոտել քան վաղել, միւս կառքերը շատ լետ մնացին, պարտեալք զօր տուին իրենց՝ բաղին. խեղճ ձիւրը ընդունայն մտրակուեցան, զի չ'աջողեցան պարտութիւնը չաղթուութեան փոխել. կ'արժէր, որ մեր չաղթանակը լաւ պարգևով մի պոսիկը իւր ճարակիւթիւնը:

Վանքերու կաթողիկէից սուր ծալքերը երևեցան. կը պատրաստուէի սրտի խորհրդաւոր յուշման մի. ՀեռոյՀետէ մօտեցանք. շէնքերը ամբողջ սկսան տեսնուիլ, բայց ինչ բանի որ կըսկսուի, տեղի չ'ունեցաւ. պատմութիւն, դէպք, լինատակը խուռն կերպով գլխուս մէջ լեցուցի. բայց դարձեալ անօգուտ. դգացումներս երթալով անհետ կըլլային. Վաղարշապատի երևանապահան Հոկայութիւնը մտքիւ մէջ կը փոքրնար. երկու Հոյակապ շէնքեր, ինչպէս վերջն իմացայ, ձեմարանը և ննջարանը, ներկայ Վեհափառին մեծագործութիւնքը, աչքս և սիրտս իրենց քաշեցին:

Հասայ նպատակիս, ուխտաւոր եմ. Համբուրեցի իմ ման տեղը և պիտի Համբուրեմ միւս սրբավայրերը, բայց չեմ կարծեր, որ սրտիս անձուկը լցուի, քանի որ առաջին անգամ շատ աննշան տպաւորութիւն մի ըրին վրաս Մայր Աթոռ և բոլոր Հայաստանեայց մայր եկեղեցին իրենց անշուք վիճակով:

Երէկ ուխտաւորաց մեծ բազմութիւն և մեծ Հանդէս կար. եպիսկոպոսացուներու ձեռնադրութեան Հանդէս. թուով եօթն էին ընծայեալք. երկուսը Թուրքիայից և Հինգը Էջմեածնայ միաբանութենէն. Թուրքիոյ նորապատկերն էին, Լիւս անապատի վանահայր Պողոս եպիսկոպոս, Կուտիւնայի առաջնորդ Գեորգ եպիսկոպոս. իսկ միւսները ոչ կը Ճանաչեմ և ոչ անուններն գիտեմ: Առաջին անգամն էր, որ այսպիսի Հանդիս մը ներկայ կը լինէի. արարողական ձեռքէն աւելի մեծ ներգործութիւն ըրին ընթերցմունք, աղօթականք և խրատականք. միտքս չուղղ խորհրդածութեանց այն կզրակացութիւնը տուի, քանի վսեմ, քանի բարձր կու-

չուն է եպիսկոպոսութիւնը և ընդհակառակն, որքան ստոր են երբեմն հոգեւորականք իրենց բարոյական և մտաւոր վիճակով:

ՈՒՒՏԱՒՈՐ

* *

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ Մալիսի 10-ին ժամանել է Պետերբուրգ Կոմս Լոռու-Մելիքեանցը:

* *

Պետերբուրգից գրում են «Ռուսկիե Վեոմոստի» լրագրին, որ եկող տարուանից տէրութիւնը առաջարկելու է հաշտարար դատաւորներուն այնպիսի քարտուղարներ վարձել, որոնք աւարտել են գիմնազիական ուսման ընթացքը: Այս կարգադրութեան հիմքը այն փաստն է համարվում, որ այժմ հաշտարար դատաւորների շատ անգամ կիսակիրթ քարտուղարները, բարոյականութեան կողմից ևս բարձր աստիճանի վերայ չեն կանգնած:

* *

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ՆԱԽԻՉԵՆԱՆԻՑ

Մայիսի 5-ին 1832 թ.

Արուեստական Դպրոցը մեծ շնորհակալութեամբ ստացաւ պ. Յովսէփ Իզմիրեանցէն ընծայ հետեւեալ գրքերն ¹⁾
1. Բեղազիւ հայոց մեծաց. 2. Տարբեր հայերէն քերականութեան. 3. Մովսիս Խորենացւոյ պատմութիւն (2 օրինակ). 4. Մ. Պէշկէթաշեանի մատենադրութիւնը. 5. Նուագը 4. Ղ. Ալեշանեանի (5 հատոր.) 6. Պատմութիւն հայոց գրականութեան Պալասանեանի. 7 Առակք Նզովքտի. 8. Նըշէ (2 օրինակ). 9. Յուշիք 4. Ղ. Ալեշանեանի. 10. Պատմութիւն Ռօքինդոնի: 11. Գրականական փորձեր, Զէրադի. 12. Պատմութիւն հայոց Արեւիկանի:

Այսպիսի ընդհանուր համակրութիւն օտար քաղաքացի հայերուն դէպ ի մեր համեստ ուսումնարանն ոչ միայն եւրաստապարտ կացութեանում է նորա հոգաբարձուներին դէպի հեռաւոր բարերարներն, այլ և նոցա վերայ սուրբ պարտք է դնում կրկնապատկել իրանց եռանդն և խնամատարութիւնն, որ նոքա ունին մեր քաղաքի մատաղերամ սերունդի վերայ:

Դիտցողը գիտէ Արուեստական Դպրոցներն ունենալու աղքեցութիւնը հայ ժողովրդի ապագայի վերայ. բայց քանի են այդպիսի գիտցողներն թիւը, և բազմաթիւ մէջ սրբանները տակաւին մնում են սխալ ու թիւը կարծեաց մէջ.... Մարդս ամեն տեղ և ամեն ժամանակ այսպէս է՝ մինչև որ դրոնց չ'գնահատեն նորա մօտ և շուրջը կեցած բարիքը, ինքը կամ ընդ ազատ է տեսնում, կամ ամենեւին չի նշմարում այն: Յայտնի բան է, որ խրատոյսը միշտ կեանք և ոյժ տուող է ամեն դործի. և եւր են այն հեռատես աշքերը, այն վեհ հոգին, այն հսկայի զօրութիւնը, որ կողմնակի նպաստի և քաջալերութեան կարօտ չ'լինէին... Այսպէս թէ այնպէս, բայց, ճշմարտ պէտք է տեսլ, որ պ. պ. Սահմասարեանցի և Իզմիրեանցի այդ մարգասերական վարմունքը դէպի մեր Արուեստական Դպրոցը շատ ուղեւորեց նորա մէջ

¹⁾ Այս գրքերն պ. Յ. Իզմիրեանցի պատուիրելով մեզ ուղարկող գրավաճառը ծանուցանում է, որ այլ ևս ունի ուղարկելու 12 հեղինակութիւնը, որ նա ապսպարել է արդէն Վենետիկի Միլիթարեան վարձանութեանը:

ծառայողներին, որոյ համար Հոգաբարձուք մեծապէս շնորհակալ են նոցա:

Բայց ինչ կը վերաբերի պ. Իզմիրեանցի ուղարկած գրքերուն, ես միայն այս կարող եմ ասել, որ դոքա կը լինին հիմն ամենէն և ի վաղուց ցանկացած հայկական մատենադարանին, որն բաղդի բերմամբ, ունենալու է Նոր-Նախիջևանի ուսումնարաններէն, ըստ ժամանակին, ամենալիցւոսերը և, ըստ վիճակին, ամենատրուալը:

Այս դէպքէն շահուելով, ես վրաս ներելի համարձակութիւն եմ առնում և ամենախոնարհ աղաչանքովս դիմում եմ ամեն մի հայի, թող լինի նա այլ կամ կին, հարուստ կամ չբաւոր, ծեր կամ պատանի, գիտնական կամ հասարակ ժողովրդի անդամ—որ այդպիսիք ըստ իրանց կարողութեան հայթայթեն Նոր-Նախիջևանաց Արուեստական Դպրոցն ամեն ազգի հայերէն գրքերով, թէ նոր և թէ հին, թէ գրաբառ և թէ աշխարհաբառ, մեծով բանիւ՝ ինչ հայերէն գիրք որ այլ ևս պէտք չէ նորան և գրեթէ աւելորդ, ահագոտ բեռն է տան պահարաններն և սնդուկներն համար և զոհ մկներուն և ուտիճներուն, թող բարեհաճի ուղարկել: Դպրոցի վարչութիւնը յոյս ունի այդ գրքերէն կազմել ոչ մի, այլ քանի քանի ծխական դպրոցների մատենադարաններ, որոնք կը մատակարարեն ընթերցանութեան գրքեր ոչ միայն աշակերտներին և վարժապետներին, այլ և նոյն ծխի տէրաւորներին, տիրացուներին և ընթերցասէր ժողովրդին ձրկապէս:

Պատմութենէն մեզ յայտնի է, որ շատ հուշահաւոր մարդիկ աշխարհիս վերայ մեծամեծ գեղեր խաղացել են ոչ այնքան դպրոցներն մէջ ստացած գիտութեամբ, որքան ընթերցանութենէն շահուած ինքնաղարգացմունքով. բաւական է, թէ որ չլինէր միայն այս անունները—Ալէքսանդր Մակեդոնացին, Շեքսպիրը, Ֆրանչիսկը, Նապոլէօն I-ը և այլն:

Եթէ կուզենք որ հայը միշտ մնայ հայ՝ պարտաւոր ենք նորա ձեռքէն հայերէն գիրքը անպակաս անելու: Գրականութիւն ունեցող աղքը երբեք չի կորչել աշխարհիս երեսէն: Սկիզբն և թէքտոսը գրականութեան ջոկ ջոկ ձիւղերն են: Մատենադարանը ազգի և գրականութեան համար այն է, ինչ որ է բերդ պատերազմող և սահմանները պաշտպանող զօրքի համար... Հիմենք և բազմացնենք հայկական մատենադարանները. այս բանը մի փոքր աւելի յուսալի և ապահով է, քան զի հաժողովներն հայ ազգի համար արտօնութիւնների փշաւքներն մուրալը... Պարոն Անն Տիգրանեան բժշկի մասնաւոր մատենադարանը առաւել օգուտ տուեց և տալու է երևանցի հայ երիտասարդներին, քան թէ նոյն քաղաքի բազմաձախ վարժոցը: Այսպէս է ժողովրդական մատենադարանի բարոյական անթիտելի արդիւնքը:

Ինչպէս կը ցանկացի, որ այս տողերս կարգային մեր գերադուց գիտնական Հարքը, որ կենում են ի Վենետիկ և ի Վիեննա և մեր այս ամենախոնարհ խնդրը անտես չանցնեն... Քաջայոյս եմ, որ մեր համազգիք, որ բնակում են Ստամպուլ, Չիւրուքլի, Նիւուադէմ, Վալիաթաշ և այլն և այլն, նոյնպէս խուլ և կոյր չեն մնալ մեր աղաչանքին, և ամեն ոք իւրովանն կը կատարէ այն սուրբ պարտքը, որ նոցա վերայ դնում է հայութեան փաշտուն ապագան: Հասցեն այսպէս պիտի գրուի.

Въ Нахичеванѣ на Дону
Въ Армянское Ремесленное Училище.

Ռաֆայէլ Պապիւրեան
Տեսուչ Արուեստական Դպրոցի.

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

6 մայիսի, 1832 թ.

Նրեանում ներկայումս մի առանձին նորութիւն չ'իւրաց, բացի այն անցքը, որ պատահել է Աւան գիւղում (քաղաքից մինչև 15 վերստ հեռու) ամսուս 2-ին՝ զիշերը:

Քանի մի աւազակներ մտնում են մի խեղճ ծերունու դռն, որոջ հարստութիւնը բաղկանում էր գորանից, 2 եղանից, 1 ձիուց, մի քանի փայտափուլումներից և 7 1/2 բուլբուլ փողից, կանգնում են ազգաբնիկ եղանիցի գլխավերեւը, մէկը նոցանից եղանից և ձին է դուրս տանում, իսկ միւսը, որ ծերունու գլխին էր կանգնած, ծակծակում է խեղճի մարմինը մախաթով, մօտաւորապէս 15 տեղ և ստիպում է յայտնել նորան փողերի տեղը: Խեղճ ծերունին խնդրում է դադարեցնել այդ բարբարոսութիւնը, ասելով թէ իմ փողերս, որը կարողացել էլ չեա գցել միայն իմ ակրունական հարկս տալու համար, այս ինչ տեղն են: Իմանալով այս աւազակները թողնում են գորան, նախապէս վերցնելով փողն ու փայտները և դուրս են գնում:

Ծերունին, զրկուելով իւր վերջին ապրուստից և աշխատող ուժերից, նա մահաւանդ ստանալով մախաթի այդ վերքերը, ուշաթափ էր եղել, բայց իւր 18 տարեկան որդին, նորան ուշքի բերելուց չետոյ, խեղճ բռնում են այդ աւազակներին հետքը և գալով հասնում են Նրեան:

Թուրք աւազակներին իջեանը և հանգիստը եղել է մի կոյր թուրքի տան, որը մի տան պատի տակ, միւս փողոցի վերայ միշտ աղիողորմ հեղեկանքներով և գրաւիչ ձևերով մուրում էր մինչ այդ օրը անց ու դարձ անողներից փող—օրական ապրուստ...

Աւազակներին հետևող զբոսաշէները միւս օրը առաւօտեան ժամի 7-ին, յայտնում են այդ անցքի մասին ոստիկանական ծառայող Վաղար Տէր-Յակովբեանին, որը իսկույն և եթ հետևում է գտնել այդ աւազակներին: Վերցնելով իւր հետ երկու եսասուներ, նա գնում է այդ կոյր մուրացկանի տունը: Հարցաւորելից չետոյ, վերջինի կինը ասում է թէ՛ չ'գիտեմ ով է բերել այս անասունները և փախստները, միայն այսքանն է ինձ յայտնի, որ բերողի անունն է Վալի: Աստիճանաւորը փաստ չ'ունենալով ձեռքին դուրս է գնում ձևացնելով թէ բոլորովին հեռացաւ, նախապէս ետատուներին զանազան կողմերում թափցնելով: Վերջիններից մէկը մի փոքր ժամանակից չետոյ յայտնում է թէ այնտեղ բախում, խառնաշփոթ ձայներ են լսվում. մինչև Տէր-Յակովբեանի ներս մտնելը աւազակները անյայտանում են և նա կրկին այն կնոջից պատասխան է ստանում թէ՛ արդարեւ մարդ կար իրանց բախում և այն իւր դրացին էր, որոյ անունը չէ իմանում: Նրը Տէր-Յակովբեանը կրկին ձև է անում հեռանալու, այն բակից դուրս է պրծնում մի երկտասարք թուրք և փախչում է: Աստիճանաւորը իւր համախոհներով ընկնում են դուրս ետեւից և կալանաւորում են: Կալանաւորուածը մի առ մի յայտնում է աւազակների անունը, խնդրելով իրան ազատել:

Նա այսպէս, չառաջ քան ոստիկանութեան յայտնելը այս անցքի մասին, արդէն պ. Տէր-Յակովբեանի եռանդի շնորհիւ, բռնուեցան աւազակները և գողացածները մի երկու օրից չետոյ տրուեցաւ տիրոջ, որը, տեսնելով իւր եղաները և ձին, գոռաւածի պէս, արտասուքը աչքերին, ինչպէս ասում են, անհամար համբոյրներով բարեկեց խեղճ անասուններին...

Լ. Տ. Գ.

*
* *

ՆԱՄԱԿ ՍՄԻՐՆԻՍԻՑԻՑ

Պ. Խմբագիր.

Մեծ. Խմբիւրեանց հայրենասէր բարերարն հաճեր է երկու օրինակ Արձագանք, ձեր ազգօգուտ թերթը, նուիրել տեղւոյս Հախիւսմեան և Մեսրոպեան վարժարանաց, ձեր միջնորդութեամբ:

Ուսումնական խորհուրդս ընդունելով այդ նուէրն պարտ կը համարե իւր խորին շնորհակալքն յայտնել՝ ձեր աղնուութեան միջոցաւ մեծ. Խմբիւրեանի, որու ազգասիրական գործերն արդէն ազգայնոց ծանօթ լինելով, մեր գովաբանութեան կարօտ չեն, նա մահաւանդ այս առաջին անգամը չէ որ այդպիսի նուէրներով կը քաջալերէ քաղաքիս ազգային վարժարանները, քանի որ ձեր խիստ օգտակար հանդէսը, Փորձը, որու դադարումը մեզ մեծ վիշտ պատճառած է, արդէն կ'ընդունէր Ուսումնական խորհուրդս աղնուստերտ նուիրատուին շնորհիւ:

Ուստի, ազնիւ խմբագիր, տեղւոյս Հախիւսմեան և Մեսրոպեան վարժարանի աշակերտաց շնորհապարտ զգացմանց յօժարակամ թարգման լինելով՝ կը խնդրենք որ բարեհաճէք սոյն երկուող գրութիւնս ձեր թերթին մէջ հրատարակելով՝ նոյնն կրկնել առ աղնուստերտ նուիրատուն, և այս առթիւ ընդունել և այլն:

Ի գլխաց Ուսումնական խորհուրդ

23 Ապրիլ 1882

Ատեհապետ Յ. Մանուկեան

Ձմիւռնիս

Ատեհապետ Մ. Սիմեոն

*
* *

Տխուր մտածմունքներ և խորհրդածութիւններ է դարձնում մեր մէջ երկու շաբաթ առաջ Քիֆլիսում պատահած հետեւեալ անցքը.— Մայիսի 1-ին, զիշերը, յորդ անձրև էր գալիս, իսկ առաւօտեան ամիշած ընակիչներն առաջ հետեւեալ տեսարանը բացուեցաւ. Տ. Շիօցեանցի՝ բաղանիքներն մօտ գտնուած հին շինութիւններից մէկի աւերակներն էր միայն երեւում, իսկ երբ սկսեցին նոցա կարգի բերել, տակը գտան եօթ մարդու գիւակներ: Խեղճ օտարականները Նոր-Բայազէդի շրջականներից եկել էին Տիփլիս գործ գտնելու, իսկ դուրս փոխարէն գտան մահ, գուցէ տանջող և անապան մահ, — առանց որբութիւն առնելու, հեռու ընտանիքից և ազգականներից: Այս փաստը այն աստիճան նշանաւոր է, որ ակամայ առանձին ուշադրութիւն է դարձնում իւր վերայ և հարց է դարձնում, թէ ով է մեղաւոր այդ գործի մէջ: Մի կողմից այդ և համանման դէպքերի յանցանքը ընկնում է մեր տանտէրերի անհոգութեան և ազգահալածութեան վերայ. շատ արդիւնք, իսկ նորոգութեան համար քիչ ծախս — ահա նոցանից մեծ մասն ցանկութիւնը, արդիւնք ստանալ ամենապէտին շան և անասունի օրջից, որ յարմարեցրած է մարդոց ընակութեան համար, թէպէտ և ողբալի և ցաւալի դրութեամբ, — ահա նոցա նպատակն ու մտածմունքը: Հետեւանք տեսանք. եօթ հոգու կեանք, որոնք անհրաժեշտ էին թերեւս սովից մեռնող ընտանիքների պահպանութեան համար: Մայիսի 1-ի տխուր դէպքը չե կարելի նաեւ պատահական դէպք համարել: Դա ոչ երկրաշարժ էր և ոչ սրէ կից մի դեպքի պատահուածք կամ անակալ հեղեղ: Սովորական անձրև էր, մինչև անդամ յորդ էլ չէր: Ամէնից նշանաւորն այն է, որ քանդուած շինութիւնը որ և է մէկ աղքատին չէր պատկանում, որի միակ կարողութիւնը և ապրուստի միակ միջոցը այդ շինութիւնը եղած լինէր, — ոչ, այլ դա պատկանում էր տ. Շիօցեանցին, այն Շիօցեանցին

որ, մեռնելով, ցանկացաւ բաղդաւոր անել թիֆլիսի աղքատ հայերէն մասնագիտական ուսումնարաններով և ինչ տարակոյս որ նորա մտքով չէր անցնի, թէ նախ քան իւր բարեգործական նպատակներէն կատարում տալը, նոյն իսկ իւր սեպհականութիւնը մահ պէտք է պատճառէ 7 հոգի ոչինչ բանի մէջ մեղ չ'ունեցող արարածներէն: Նորա կալուածքը —ասում են կտակակատարները—22,000 ռուբլի արդիւնք է բերում, ուրեմն այնքան միջոցներ կան առձեռն, որ հնար է վերանորոգել կամ գոնեա հրաժարուիլ հնացած և խախուտ շինութիւնների եկամուտից: Մենք չը գիտենք, պրոկուրորի աչքը գտնուի իւր համար որեւէ մի կէտ այս փաստին մէջ, բայց ենթադրում ենք, որ այդ կէտը գտած կը լինի—և այն ոչ անօգուտ—ի խրատ այլոց: Միւս կողմից, աւելի ևս մեղաւոր է այսպիսի տխրալի դէպքերի համար մեր քաղաքային վարչութիւնը: Այն օրուանից, երբ շինութեանց վերահսկողութիւնը մտաւ նորա իրաւասութեան տակ, բոլոր պատասխանատւութիւնը քաղաքի շինութիւնների, նուցա ամբողջեան և ապահովութեան մասին գրած է քաղաքի ներկայացուցիչների վերայ: Այն ինչ գեւ մինչև այսօր ոչ մի անգամ հարց չէ դարձեցրած քաղաքային խորհրդարանում այս նշանաւոր պարտականութեան կատարելու մասին, և միմիայն մայիսի 10-ի նիստին, անշուշտ մայիսի 1-ի դիպումի առթիւ, ձայնաւոր Լիսիցեանը գեղուցումն արաւ այն նպատակի համար մասնաժողով նշանակելու անհրաժեշտութեան մասին: Սակայն, ղեկուցումից մինչև կատարումը մեղանում շատ անգամ ամբողջ տարիներ են անցնում: Այժմ արձակուրդը մօտենում է և կարճ ժամանակում կը վճռուի արգեօք այս նշանաւոր առաջարկութիւնը—յայտնի չէ: Իսկ թիֆլիսում, առաւելապէս նորա շուրջը, մի քան այսպիսի շինութիւններ կան, որոնք ամենաչին առջնորդ դիպումի ժամանակ ուղարկում են իրանց վատաբաղտ բնակիչներին մահ կամ մարմնական այլ խեղութիւններ:

(Կավկազ)

ՏԱՃԱՎԱՐ ՔԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԱՐՎԱՐԱՅ ՏՈՒՆ

Սպաշկերտու արեւելեան հարաւային և Մոկաց գետի հարաւային արեւմտեան կողմ՝ լեռնոտ ձորակներու, ծառախիտ լեռնազաւտերու ու դաշտաններու վրայ շինուած են հետեւեալ գիւղերը, որոց ամենուն ի միասին Բարվարայ Տուն անունը արուած է:

Հայ գիւղացի:

1. Ձախուհ.—20 տուն բնակչօք շինուած է անտառախիտ լեռան մը ստորոտ: Տեղացիները կը պատմէին թէ 20 տարի յառաջ 40 տնէ աւելի Հայեր կը բնակէին հոս, բայց Քրդաց երեսէն շատերը հոս և հոն գաղթելով այժմ միայն 10 տուն բնակիչ մնացել են, որոց վիճակը վերջին աստիճան ողորմելի կացութեան մը մէջ է: Այս գիւղի արեւելեան կողմ կայ Ս. Գէորգայ անուամբ եկեղեցի մը:

2. Ողմի.—շինուած է այս գաւառակի արեւելեան կողմ, կը բաղկանայ 120 տուն բնակիչներէ, այս գիւղի բնակիչներէն 70 ամեայ Յակոբ անուն վորձաւու ծերունի մը որ

շատ դիպումներ անցուցած էր, որոց նկարագրութիւնները՝ սրտերուն դուրսէն դուրս կը պատճառեն, կ'ըսէր թէ «60 տարի յառաջ 300 տնէ աւելի բնակիչ ունէր մեր աշուղդ, որոց բոլորն ալ երջանիկ և խաղաղ վիճակի մը տիւրէն էին. երբ մէկը մեր գիւղ հանդիպէ՝ կ'աղչէր ու կըզմայէր մեր գիւղացիներէ գեղջուկ կենացը պարզութեան վրայ... բայց, ափսոս ու հաղար ափսոս, ժամանակի դառնութիւնը մեր դրացիներէն շատերը տարագիր ըլաւ ու մեր երջանիկ օրերը անհետացուց»: Նոյն ամիսը՝ ինչպէս նաև ուրիշ շատերը կը պատմէին թէ 5—6 տարի յառաջ մեր ամենուս տները զոյգ զոյգ շաշխանայ (հրացան) կային, ատոնց ամենն ալ ծախուեցան անիւրաւ պահանջներէ ճայները լռեցնելու համար: Ողմի գիւղի հարաւային կողմ շինուած է Ս. Ստեփաննոս անունով հոյակապ եկեղեցի մը. անիւք քիչ հեռի՝ նոյն ուղղութեամբ Սանդուխեանց անուամբ աւերակ բնակարանի եկեղեցւոյ մը հիմեր կը տեսնուին: Իսկ հիւսիսային կողմ ապառաժուտ ու բարձրաւանդակ բլրի մը վրայ անառիկ ու բնակարանի բերդի մը կիսակործան շէնք մը կը նշմարուի, որուն տեղացիք «Մերասուս բերդ» անուն կոտանաւորէ: քիչ մը հեռի «Դումուռա բերդ» անունով ուրիշ աւերակ բերդակի մը հիմեր կ'երևան: Հարաւային արեւելեան կողմ, ուրիշ բերդի մը հիմեր ալ կը տեսնուին, զոր տեղացիք «Խուլիսց բերդ» կը յորջորջեն. այս բերդէն 10 վայրկեան հեռի՝ Մոկաց գետի արեւելեան կողմ՝ բարձր կեկ բլրի մը վրայ ուրիշ բերդակի մը հիմունք կան «Ամբովայ բերդ» անունով:

Ամբովայ բերդակէն կէս ժամ հեռու գէպի արեւելեան կողմ՝ լեռան մը դառնիվայր Շահամէր անունով մի եկեղեցիկ գիւղ կայ, որոց համար Ողմեցիներ կը պատմէին թէ 2) տարի յառաջ՝ 30 տուն Հայ բնակիչներ ունեցող գեղ մ'եղած է, ուր հիմայ և ոչ մի Հայու ձայն չը լսուի. գեղը՝ ոտով գլխով քրդացել է: Այս գեղի հիւսիսային կողմ բարձրաւանդակ տեղի մը վրայ կը տեսնուին Վանքեր ըսուած քանի մ'ընդարձակ աւերակներ, որոց համար ալ կը պատմէին թէ հոչակաւոր վանք մ'եղած է ժամանակին, որոնք դարաւոր պատմութիւններ ունին իրենց վրայ:

Ձախուհ և Շահամէր գեղերու մէջ՝ լեռան մը ստորոտ կը տեսնուի Բեդար անուամբ ուրիշ գեղ մ'ալ, որոց համար ալ կը պատմէին թէ 20 տարի յառաջ 30 տուն Հայ գեղջուկների բնակատեղի եղած է, բայց հիմայ ամոնց բոլորի հետքերը անհետացել են. այս գեղին Հայ գիւղացիներու սեպհականութիւն լինելու կենդանի վկայն՝ նոյն գիւղի արեւմտեան կողմ կիսակործան մնացած Ս. Գէորգ անուամբ հոչակապ եկեղեցին է 1):

1) Ողմայ ծերերը կը պատմէին թէ յառաջ այս կիսակործան մեծ եկեղեցին Ս. Գէորգայ անուամբ հոչակաւոր վանք մ'եղած է. երբ Հայերը նոյն գիւղէն կ'սկսին գաղթել, այս վանուց մէջ եղող Ս. Գէորգայ մատուց բնիկ կը վերցնեն և աւելը մը ձամբայ հեռի՝ Մոկաց արեւելեան կողմ՝ Աղբրով ըսուած լեռանց մէջ տեղ շինուած վանքի մէջ կ'ամբիօփեն, այս վանուց հիմայ ոմանք Սարի Ս. Գէորգ և ոմանք Պուտիկ Ս. Գէորգ անուն կոտան, ուր անցորդներ երբ քաղաքէն կը մնան շաբաթներով կը խնամուին. Արեւան լեռան Գոմիկի կենաց վանքի պէս՝ հոս աղբոր կայ, որ դուշակողի պաշտօն կը վարէ երբ նա խօսի ուղեւորների ձամբորդութիւնը անխաղաղ լինել կը յայտնէ, ու անոնք կը վստահին ձամբայ ելնել, բայց երբ օգը վտանգաւոր թուի, այդ աղբոր քանի մ'օր անխօս կը մնայ, որ ձամբորդների համար լաւ գուշակութիւն չէ...:

3. Դաշտօհ.—Քերդար Հայ-քերդ գեղէն կէս ժամ Հեռի գէպի Հարաւային արեւելք. Դաշտօհ և Քերդար գեղերի մէջէն կ'անցնի արագընթաց մի գետ զոր տեղացիք Տիգրանց գետ կը կոչեն: Կը պատմէին թէ այս գիւղն էլ 20 տարի յառաջ 50 տնէ աւելի Հայ բնակիչ ունեցել է, որոցմէ միայն 8 տուն մնացել են Հոն Հիմայ, միւսներն տուն ու տեղ՝ Աղեանց անունով վրանաբնակ չարադործ Քիւրդերը գրաւել են: Այս գիւղի Հիւսիսային կողմ կը տեսնուի ընդարձակ աւերակ մը, որոյ Համար կը կարծուի թէ գիւղի եկեղեցին եղած է, իսկ գէպի արեւմուտ՝ բլրի մը վրայ կայ «Խէ Խէ» անունով բերդակի մը կիսակործան շէնք, ուր 40—50 տարի յառաջ կ'ըսէին թէ՝ Մերջարաֆ անունով բռնակալ Քիւրդ մը կամրանայ, որու ձեռքէն նմանը չը տեսնուած նեղու-թիւններ կը կրէին նոյն կողմի Հայերը:

4. Ալիէֆ.—10 տուն բնակչօք շինուած է Դաշտօհայ արեւելեան կողմ, կէս ժամ Հեռի, ընդարձակ լեռնադաշտի մը վրայ, իւր շուրջն ունենալով առատ և պտղատու ծառեր: Աղեանցի Քիւրդերի անօրէնութեանց Հետ՝ անբան առջերու այս գիւղացիներին պատճառած վշտերն ալ քիչ ցաւալի չեն: Ալիէֆու արեւելեան կողմ շինուած կայ Ս. Ստեփաննոս անուամբ քարուկիր եկեղեցի մը:

5. Մալի.—1 ժամ Հեռի յԱլիէֆ գիւղէն Հիւսիսային արեւելեան կողմ. այս գիւղի բնակիչներէն փորձառու ծերունի մը կըսէր թէ՝ 40 տարի յառաջ մեր գեղն ալ 50 տուն բնակիչ ունեցող գեղ մ'էր, սակայն պարագայներու վատու-թեամբ, այժմ 5 տուն մնացել է. դաղթեալ Հայոց արտ ու ափը Քիւրդերուն ժառանգութիւն մնացել է. այս գիւղի մէջն էլ Ս. Յովհաննու անունով եկեղեցի մը կայ, որ Քըրդաց ոչխար ու դուարի գոմը դարձած է:

6. Յաւալաց.—1 1/2 ժամ Հեռու Ողմի գիւղէն, կ'իյնայ Հարաւային արեւելեան կողմ. այս գիւղ 3 թաղերու կը բաժ-նուի. այս 3 թաղերու մէջ կան 10 տուն Հայ բնակիչներ. կը պատմուի թէ յառաջ 100 տուն Հայ բնակիչներ կը գտնուէին այս գիւղի մէջ: Այս գիւղի մէջ կայ Ս. Գէորգ ան-նունով քարուկիր եկեղեցի մը:

7. Խոխեր.—1 ժամ բացակայութեամբ ի Յաւալաց՝ 10 տուն բնակչօք շինուած է նորա արեւելեան կողմ լեռնա-դաշտի մը վրայ. գիւղացիների պատմութեան յենլով՝ 40—45 տարի առաջ այս գիւղի մէջ 150 տնէ աւելի Հայ բնա-կիչներ եղած են, որոնք Հետզհետէ դաղթելով նոցա կա-լուածները Հետեւեալ Ատեանցի Քիւրդ Աղաները իրենց մար-դիկներով ժառանգած են. Ղաորմ Աղա, Ալի Աղա, Շարաֆ Աղա, Մուհամէտ Աղա. այս գաւառին մէջ ի գոյ եկած բո-լոր վիշտն ու վթար վերոյիշեալ աղաներու և իրենց մարդիկ-ներու գիտութեամբն է. ասոնց դէմ եղած գաղտնիները այնպիսի դժգոհման մը կ'ենթարկեն զմարդս, որ կը տարա-կուսի թէ ինչ անուն ապա այդ Աղաներուն:

8. Ռաբանօհ.—Ժամով մը Հեռաւորութեամբ շինուած է Խոխերայ արեւելեան կողմ ընդարձակ ձորակի մը մէջ՝ կը բաղկանայ 8 տուն աղքատ և խեղճ գիւղացիներէ. այս գեղի արեւմտեան կողմ շինուած է յանուն Սրբոյն Սարգ-սայ զօրավարին գեղջուկ եկեղեցի մը:

9. Արտվնան.—2 ժամ Հեռաւորութեամբ ի Ռաբանօ-հայ՝ կը գտնուի նորա արեւելեան կողմ. տեղացիներն պատ-մութեան նաչելով՝ յառաջ այս գիւղն ալ շատ մը բնակիչ-ներ ունեցել է, բայց վերեւ չեղած աղաներուն երեսէն շա-տերը տարագիր եղած են: 7 տուն մերկ, նոթի՝ գեղջուկներ մնացած են Հոն, որոնք իրենց վիճակէն յուսահատած՝ միւս-ներուն Հետեւի կը փախաբէն:

10. Ներքին Արտվնան.—Քիչ մը Հեռու ի Վերին Արտ-

վնանայ՝ դէպի Հիւսիս: Յառաջ այս գիւղն կ'ըսուի թէ 60—70 տնէ աւելի բնակիչ ունեցել է, բայց Հիմա 8 տուն Հայեր կը բնակին Հոն, որոց վիճակի նկարագրութիւնն ապառաժ սրտերն անգամ գուժ կ'ածէ. գիւղի արեւելեան կողմ կայ Ս. Յակոբայ անունով փոքրիկ եկեղեցի մը:

Բարձրաց Ցան արեւելեան կողմ եղող Հետեւեալ գեղե-րուն «Բօրմայ Նղար»¹⁾ անունը տրուած է:

11. Յարաթ.—յառաջ 50 տնէ աւելի բնակիչ եղել է Հոս, Հիմա 5 տուն մնացած են, վիճակներն խիստ արգա-Հատելի է, Ատեանցի քրդաց դառնութեանց երեսէն, այս գիւղի մէջ կայ Ս. Սարգիս անունով եկեղեցի մը:

12. Վերին Քերի.—Յարաթայ արեւելեան կողմ 1 ժամ Հեռի, Հոս ալ առաջ 80 տնէ աւելի Հայ բնակիչներ եղած են, որոնք տակաւ առ տակաւ դաղթելով՝ այժմ միայն 7 տուն նոթի և խեղճ Հայեր կը գտնուին անդ. այս գիւղի արեւմտեան կողմ շինուած է գեղջուկ եկեղեցի մը:

13. Ներքին Քերի.—Վերին Քերուայ արեւելեան կողմ 1 1/2 ժամ Հեռի, ունի 8 տուն բնակիչ՝ խիստ տխուր վիճա-կի մը մէջ վիճակուած են. այս գիւղի արեւմտեան կողմ շի-նուած է Ս. Սիօն անունով եկեղեցի մը:

14. Նղար.—Ներքին Քերուայ Հիւսիսային արեւելեան կողմ, 1 1/4 ժամ Հեռի, այս գիւղ կը բաժնուի երկու թաղե-րու. ծերունի մը կը պատմէր թէ քանի մը տարի յառաջ այս գիւղ 60 տուն բնակիչ ունեցող գիւղ մ'էր. այս կողմի գեղերու մէջ մեծ տեղ կը բռնէր. այն բնակիչներու չորս տաս-ներորդ իրենց Հայրենիք թողնելով փախած են, որոց ամեն ինչ Ատեանցի Քիւրդերը գրաւած են. Հոս կայ կիսակործան եկեղեցի մը Ս. Սահակ անունով:

Եթէ միջոց մ'ալ այսպիսի գաղաւթներու Հայ գեղջուկ բնակչաց վիճակն այսօրուան տխուր երևոյթով՝ խոտորակի ուղղութեամբ մ' ընթանայ, և օր առաջ կայսերական ար-դարակորով կառավարութեան կողմէն՝ նոցա ցաւոց ու վըշ-տաց պէտք եղած դարմանը չփութացուի, աներկբայ լինիլ պէտք է թէ՝ քանի մը տարի չ'անցած, նոցա Հետքերն իսկ անյայտ պիտի լինին ի վնաս պետութեան և երկրին:

Դ. Պ. ՆԱՀԱՊԵՏԱՆՅԱՆ

8/20 փետր. 1882

Բաղէշ.

(Մատիս)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Յ Ո Ւ Ն Ա Ս Տ Ա Ն

Վերջին ժամանակները ինչպէս երևում է յոյն լրա-գիրներէրից, Կուստանդուրօսին (երբեմն առաջին մինիստր) մեղադրում են այն բանի մէջ, որ նա իւր պաշտօնէու-թեան օրով, ապօրինի կերպով Հարստութիւն է՝ ձեռք բերել: Պատգամաւորների նիստին, 16 ապրիլի, մի ատե-նաբան խօսեց յոյն դատաւորների գեղձումների մասին, որոնք մանաւանդ բազմացել են այն օրից, երբ օրէնքը

¹⁾ Նղար բառ Քիւրդերէն է և կը նշանակէ ձմակ:

դատաւորների անփոփոխականութիւնը ապահովեց: Նորաձառեց լեռնային ուղիք պատգամաւորները սնտոկ մեծ յարձակումներ արին դատաւորների անփոփոխականութեան օրէնքի վերայ, և շատ օրինակներ բերուեցան յոյն դատաւորների կաշառակերութեան: Ապա խօսեց Պալամիդէս պատգամաւորը, նախկին մինիստրութեան անդամներից մէկին կաշառակերութեան մէջ մեղադրելով և յայտնելով, որ պատրաստ է իւր ասածները գրաւոր փաստերով ապացուցանել: Կոմունդուրօսը դառնալով մեղադրողին հարցրեց՝ որ անդամի մասին է խօսում նա, և ստիպողապէս պահանջում էր, որ փաստերը անպատճառ ներկայացուին: Այն ժամանակ ժողովում տիրեց գերեզմանային լուռութիւն. ամենքը լարուած ուշադրութեամբ սկսեցին լսել Պալամիդէսին: Սա յայտարարեց, որ այդ «անդամը» — ինքը Կոմունդուրօսն է: Ժառանգութեան վերաբերեալ մի դատի ժամանակ, իբր թէ Կոմունդուրօսը, ինչպէս մինիստրների նախագահ, իւր բոլոր ազդեցութիւնը գործ է դրել վճռալինջ ատենի վերայ, որպէս զի Լիփօնսօ քաղաքում բնակուող ժառանգներին ստիպէ հակառակորդ կողմի հետ, որը Յունաստանում էր ասորում, վնասով հաշուել. և, այդ հովանաւորութեան համար երկու տարի առաջ վախճանուած Կոմունդուրօսի աները շահուած կողմից իբրև թէ ընծայ է ստացել մի կալուածք, 200,000 ֆրանկ արժողութեամբ: Այս մեղադրանքը լսելուց չեստոյ Կոմունդուրօսը, նորա բարեկամները և մինչև անգամ արդարութեան մինիստրը ստիպողապէս պահանջեցին մեղադրողից, գրաւոր փաստեր ներկայացնել, որոնց հիման վերայ ազգային ժողովը կարողանայ քննութեան ենթարկել Կոմունդուրօսին: Այնուհետև յոյն ազգային ժողովը, 102 ձայների բազմութեամբ 71 ձայնի դէմ ընդունեց մի ուրիշ երիտասարդ պատգամաւորի առաջարկութիւնը, այն է ինը անդամներից բաղկացած մի մասնաժողով ընտրել, որ 10 օրուան ընթացքում այդ գործի մասին մանրամասն զեկուցումն պէտք է ներկայացնէ ժողովին: Իրաւ, որ հետեւեալ օրը այդ մասնաժողովը ընտրուեցաւ. $\frac{2}{3}$ մասը մեծամասնութեան է պատկանում, $\frac{1}{3}$ ընդդիմադիր կուսակցութեան: Յոյն լրագիրները ցանցազան դիրք են բռնել այս վերին աստիճանի յուզիչ գործի նկատմամբ: «Խօրա» պաշտօնական լրագիրը իւր ցաւն է յայտնում աւելորդ ժամավաճառութեան համար, որովհետև այդ գործը ժողովից ժամանակ է խլելու, որ կարելի էր աւելի կարեւոր հարցերի համար գործածել. այդ գէպը, յիշեալ լրագրի կարծիքով, նախկին մինիստրութեան վատ գործավարութեան և անհոգութեան բնական հետեւանք պէտք է համարել: «Աէօն» լրագիրը նոյնպէս ցաւ է յայտնում այդ մասին և նախատում է մեծամասնութեանը, որ նա գործին չափազանց մեծ կարեւորութիւն է տալիս: Կոմունդուրօսը, ի հարկէ, իւր բոլոր ճիգը թափում է, որ կարողանայ իրան և իւր նախարարութիւնը այդ ծանր մեղադրանքից արդարացնել:

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՈԼԻՍԻՑ

28 ապրիլ, 1882 թ.

Տէր խմբագիր.

Ներքոյ ստորագրեալ բեռնակիրներս լինելով մեր այլ վիճակակիցներու մէջ դրադետութիւն սորվածները, քաղցր պարտք կը համարենք թարգման հանդիսանալ ձեր պատուական «Արձագանք» միջոցաւ բազմաթիւ բեռնակիրներու աղերսանաց, ուղղեալ առ ռուսահայ մեր ազգասէր անպրտիք:

Տէր խմբագիր, այնչափ դառն է մեր վիճակ և մեծ է մեր վիշտ, որ ինքզինքս անկարող կը համարենք ամէն ինչ նկարագրել ձեր ազգասիրութեան առաջ: Մեզի կը վստահացնեն թէ հայրենիք ունինք. մեզի կը քաջալերեն թէ հայրենիքի համար հոգացող ունինք. ասացե՛ք, տէր խմբագիր, մեր մեր հայրենիք, երբ մենք հայաստանցիքս ամէնքս ալ պանդխտութեան կը ծառայեմք, միշտ սրտացաւ է մեզի, երբ մեր այս գերութեան վշտակից մէկ մարդ չենք տեսնար:

Մեր նախնիք հայաստանէն եկել են Կ. Պոլիս և այս օտար քաղաքի տղամալից փողոցներուն մէջ բեռնակրութիւն ընելով, և այստեղ կիսափուլ պանդոկներուն մէջ իւրեանց հայրենեաց կարօտին լսելու վախ ընելով մեռել են: Մեր հայրեր ալ անոնց հետեւ են. մենք ևս կերթանք անոնց օրինակովն. ինչպէս և մեր օրինակով կ'ընթանան մեր դեռահաս զաւակուրք, որ թողեր ենք անտէր և անօթի ծարաւ մեր երկրին մէջ ու եկել ենք հոս գէթ նոցա հացը ճարելու համար: Այս ի՞նչ է մեր վիճակ. մենք հոս նօթի, մեր դաւաւրանք և ընտանիք հոն անխնամ. ալ ինչպէս մենք դիմադրենք քիւրդերուն, և ուրիշ աւաղակներու հրօսակներուն, երբ նոցա հոն մեր երկրին մէջ մնալով կը բազմանան, իսկ մենք մեր կեանքը օտար քաղաքի մէջ պանդխտութեամբ մաշելով քանի կ'երթանք թուով կը նուազինք: Եւ ըստի կը լլար, որ մեզ բռնի զինուոր առնէր մեր կառավարութիւն և ցրէր իւր աշխարհին բոլորտիքը, այն ժամանակ գոնէ կըսէինք թէ մեր գերութիւն բռնի է և ստիպեալ: Մինչդեռ հիմակ այնչափ վատթար գերութեամբ մենք կը դատապարտենք ինքզինքնիս մեր չօթար կամօք. որով մենք մեր ձեռքով կ'աւերենք մեր աշխարհ, մենք պատճառ կըլտանք մեր հայրենիքի կործանման: Հապա ի՞նչ ընենք, ալ ուրիշ ճար չ'ունինք, կ'ստիպվինք ակամայ պարտք ընել մենակ մեր զաւակաց ուտեստին համար, փոքր ինչ գումար մը պարտք մը քանի ամսից ետ կ'տասնապատկի մեր անխելճ պարտատուաց ձեռքին, իսկ մի տարեկէն յետ մեզմէ փութուլա կ'առնեն թէ այնչափ ոսկի վճարելիք պարտք ունիք. եթէ փութուլա չ'տանք մեզ տանջիլ կը տան, եթէ տանք գերի կըլլանք մեր փոխաւճիններուն ձեռքն, ինչպէս հիմայ:

Տէր խմբագիր, ի սէր հայութեան, ի սէր քրիստոսի մեր վիճակին մի գարման. մեր չօլուխ չոճուկներուն, մեր անխնամ ընտանիքներուն քով վերադառնալու համար մեզի մի օգնութիւն. մեզ հայրենակարօտ պանդխտացս համար սրբազան պատրիարք հօր յորդորանօք ու օրհնութեամբ մեր դաւառահայ ազգասէր անպրտիք հիմայ «Բարեգոր-

ծական միութիւն ճաճկաստանի գաւառահայոց՝ անուամբ ընկերութիւն կազմած են, տնօրէն և ատենապետ ընտրելով մի ռուսիացի պատուական վաճառական մեծ. պ. Սահակ Ապրեւեանց, որնոր աջնչափ բարեք ըրած է և միշտ կը շարունակէ նոյնը ընել իր հաշուով բազմաթիւ ծեր ու անգամալուծեալ բեռնակիրներ խրկելով Հայաստան. ի վարձատրութիւն այդ մարդասէր անձի մեզ ըրած բարեաց, մենք անիկայ ատենապետ ընտրել տուանք մեր ընկերութեանը. հիմակ յոյսերնիս ձեզ վրայ է, որ մեզ անտես չ'առնէք, մեզն ձեր օգնութիւնը չ'զլանաք, որ մենք ալ գոնէ յոյս ունենանք, որ քիչ ժամանակէն յետոյ կամաց կամաց հոս տեղէն մեր երկիր քաշուելու բարեբախտութիւն կ'ունենանամք:

Տէր խմբագիր, մեր յոյսեր մեզն մեր ռուսահայ աղ-գասէր անպարտաց վրայ է. Կ. Պօլիս աղգասէր մարդիկ աղ-քատացած են, իսկ հարուստներն ալ աղքատիւական և հաշ-րենաւերական զգացում չ'ունին. սոցանէ յոյս չ'կայ: Ի սէր Քրիստոսի մեզ մի մոռնաք, որով ձեզ համար միշտ աղօթող կըլլանք բիւթիւն բեռնակիրներս մեր ընտանեօք, մեր չօ-լու չոճու խներովն:

Տէր խմբագիր, մանաւանդ նամակս ստորագրող Խուռ-նավիլ գիւղի պանդուխտս աղգօգուտ թերթիդ միջոցաւ խորին շնորհակալութիւննիս կը յայտնեմք մեր ռուսիացի աղգասէր անպարտաց, որ գիւղիս «Խուսաւորեան Բնկերու-թեան» գպրոցին բազմաթիւ գրքեր նուէր խրկեցին և միշտ կ'ուղարկեն, և մանաւանդ խորին շնորհակալութիւննիս կը յայտնեմք աղգասէր խմբագրութեանդ «Արձագանքի» 1) որնոր ձերին աղգօգուտ թերթիդ մէկ բաժանորդութիւնն աղգասիրաբար նուիրած էք մեզ Խուռնավիլ գիւղացւոցս դըպ-րոցիս, որնոր մենք պանդուխտս կը կարգանք և յետոյ կ'խը-կենք գիւղիս դպրոցին, որնոր Խուռնավիլ գիւղիս 95 աշա-կերտք կը կարգան աղգօգուտ թերթիդ և կը վայելեն աղ-գասիրութեան անգին նուէրն. կրկին խորին շնորհակալու-թիւննիս կը յայտնեմք աղգասէր խմբագրութեանդ և կա-ղերսեմք, որ մեր այս տղիտաբար և կոպիտ բառով գրուած նամակն անտես չ'առնելով հրատարակէք աղգօգուտ թեր-թիդ անգին էջերուն մէջ և մեր Խուռնավիլ գիւղացւոցս մեր ռուսիացի աղգասէր անպարտացս խորին շնորհակալու-թիւննիս և երախտապարտութիւննիս հրապարակաւ յայտ-նելնիդ կը խնդրեմք աղերսանօք և վստիքանօք:

Ի դիմաց գործադիր Ժողովոյ Խուռնավիլ գիւղի «Խու-սաւորեան Բնկերութեան» ի Կ. Պօլիս և 60 տուն բնակչօք գիւղի մը 140 պանդխտաց ստորագրութիւնք:

Գործադիր Ժող. ատենադպիր	Գործ. Ժող. ատենապետ
Զարուհի Մարտիրոսեան Նալբէանց	Զարուհի Խաճարեան
Հակոբէլ Ներսէս Խաչէան	Դանձապետ Աւետիս Բոչեան

1) «Արձագանքի» համար պ. գնդապետ Ս. Իւզըաշեանի նուէր է:

Ծ. Խ.

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆԻ
ԳԱԻԱՌԱՀԱՅՈՑ

ՆՊԱՏԱԿ

1. Միութեանս նպատակն է նիւթական օգնութեամբ վերադարձնել իրենց հայրենիք այն ամեն պանդուխտներ, որոնք բեռնակրութեամբ կամ այլ ծառայական պարապմամբ ճաճկա-Հայաստանէն դուրս կը թափառին:

2. Միութեանս հետամուտ պիտի լինի պարբերաբար հրատարակել այնպիսի տեղեկագրեր, որոնց մէջ պարունա-կուած լինին Հայաբնակ գաւառաց, քաղաքաց և գիւղորհից տեղական, պատմական և պաշտօնական անուանքն, քրիս-տոնեաց և ոչ քրիստոնեաց բնակչաց ամենաստոյգ թուահա-մարները, նոցա բնակութեանց եղանակն և աշխատութեանց փոխադարձ յարաբերութիւնները: Տեղական բերքերը, արտադ-րութեանց ու ներածութեանց աղբիւրները: Տեղական պարապ-մանց տեսակները և աշխատութեանց եղանակը: Նրկել մէջ մնացած հիւսանող արհեստները և նոցա կացութիւնքը, իւրաքանչիւր տեղերու վաշխառուաց շահագործութեանց չափը ու եղանակը, բնակչաց առհասարակ օրէնսդիտական և դատաւարական հմտութեանց աստիճանը, նոցա հողատի-րական և երկրագործական նկարագիրը:

3. Հիմնուելով վերոյիշեալ հետազօտութեանց տուած արդեանց ու տեղեկութեանց վերայ Միութեանս նպատակն է ձեռնարկել այն միջոցներուն՝ որոնք կարող են ծառայել պանդխտութիւնը ծնող բուն պատճառներուն խափանմանը:

4. Միութեանս նպատակը պիտի լինի նաեւ նոյն տե-ղագրութեանց համեմատ ըստ չափու կարողութեան դիւրին և գործնական միջոցներով նպաստել տեղական պիտոյից լրաց-ման:

5. Միութեանս գործառնութեանց եղանակն ու շար-ժառիթը պիտի մնայ զուտ բարեգործական առանց որ և է քաղաքական ձեւորմաներու:

6. Միութեանս կեդրոնը առ աշխարհ որոշուած է Կ. Պօ-լիս լինել. իսկ ի հարկին կարելի պիտի լինի փոխադրել այ-լուր գաւառ ի փոքր Ասիա:

7. Միութեանս անունը ու նպատակը անփոփոխ պիտի մնայ միշտ:

ՊԱՅՄԱՆՔ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ

8. Միութեանս կարող են մասնակցել ոչ միայն գա-ւառացիք, այլ և ամեն տեղի Հայք, նաեւ ամեն աղգէ ու սեռէ անխտիր, որոնք պարտաւոր են յարգել Միութեան պայմանները:

9. Միութեանս մասնակցելու հիմնական պայմանն է վճարել տարեկան 10 դահեկան կամ մէկ րոպէի կանխիկ ողջ դրամ որ կը կազմէ մէկ բաժնեդին:

10. 10—20 բաժին Միութեան վճարողն տարեկան 100-ին 5 տոկոս առնելու իրաւունք կ'ստանայ:

11. 20—200 բաժին վճարողն 100-ին 6 տոկոս կը ստանայ:

12. 100—200 բաժին վճարողն 100-ին 7 տոկոս կը ստանայ:

13. 200—1000 բաժին վճարողն 100-ին 8 տոկոս կը ստանայ:

14. 10, 11, 12, 13 յօդուածոց մէջ չիշատակեալ բաժ-
նեվճարներէն 100-ին 5 տոկոս առնելէ հրաժարողը Միու-
թեան օթարարող կ'անուանի: 100-ին 6 տոկոս առնելէ հրա-
ժարողը Բարեկամ անուն կ'ստանայ: 100-ին 7 տոկոս առնելէ
հրաժարողը Խառնակ կը կոչուի: 100-ին 8 տոկոս առնելէ
հրաժարողը Բարեբաղ կը կոչուի:

15. Միութեանս կը պարտաւորի բոլոր այդ պատուոյ
մասնակցողաց ցուցակն ճշգիւ և անչապաղ հրատարակել
ազգային թերթերու միջոցաւ, իսկ վերջի երկու կարգ նուի-
րատուաց անուանին լրագրաց մէջ հրատարակուելէ զատ
կ'ստանան նաև Միութեանս Գործադիր ժողովոյ կողմանէ
ստորագրուած ու վաւերացած երախտագիտական ուղերձ.
նմանապէս բոլոր անոնք՝ որք բարոյապէս կը նպաստեն
Միութեանս գործոցն:

16. Միութեանս բոլոր հասցեթից ու ծախուց հա-
շուէցոյցը անպատճառ պէտք է հրատարակուի իւրաքան-
չիւր երեք ամիսը մի անգամ ազգային թերթերու միջոցաւ.
իսկ հայրենիք վերադարձող պանդխտոց իւրաքանչիւր խումբն
կը ներկայացուին Ամեն. Ս. Պատրիարքին յօրհնութիւն,
կանխաւ յայտարարութիւն կը լինի նաև ամեն մէկ խումբի
ուղարկաւորութեան նկատմամբ ազգային լրագրաց մէջ, որ-
պէս զի եթէ գտնուին ցանկացողներ հայրենասէր ազգա-
յիններէ՝ կարող լինին անձամբ ներկայ գտնուիլ ուղարկա-
ւորութեան՝ արժանաւոր չարգանքներ մատուցանելու և
քաջալերելու համար այն վերադարձողները, որոնք դատա-
պարտելով օտարութիւնը՝ կ'աճապարեն հայրենեաց հօղը
կրկին գրկելու:

(Գործ. Ժողովոյ ներքին կարգադրութեանց համար
Միութեանս ունի առանձին կանոնադիր զոր ձգիաբար կ'ու-
ղարկէ բոլոր խմբագրապետաց և մասնակցող չարգելի ան-
դամոց և նուիրատուաց:)

1881 ԹՈՒԻ ԹԱՏՐ. ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

1 ՄՇՏԱԿԱՆ ԽՄԲԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԻՒՆԸ

Ներկայացուցող թիւը:	Առաջին ներկայացման օրը:	Փանի անգամ է ներկայացուել տարուայ ընթացքով:	Ստացած եկամուտը:
Խելքից պատուհաս, կոմեդիա, թարգմ. Կ. Տէր-Աստուածատրեանի:	4	8	3
Ընտանեկան զաղտ-նիք, կոմեդիա, թարգմ. Յ. Տէր-Յովհաննիսեանի:	3	15	3
Երկու Յիսնապետ, դրամա, թարգմ. Ֆրանս. Իւտ դիէզ, վոդ. թարգմ. Մնակեանի:	3	22	1
Ելի մէկ զոհ, կոմ.	1	»	1
			1675 ռ. 40 Կ.
			689 ռ. 30 Կ.
			598 ռ. 10 Կ.

Գարրիէլ Սունդուկեանի:	5	26	1	342 ռ. 60 Կ.
Սմբատ Ա. դրամա Ս. Հաքիմեանի:	3	29	1	
Ընտանեկան փոթո-րիկ. փոխադ. Աբգար Յովհաննիսեանի:	1	»	2	352 ռ. 60 Կ.
Առ ժամանակ, կոմ. թարգմ. Գ. Չմշկեանի:		5	2	
Սուտ ճգնաւոր, վոդ. թարգմ. Ա. Յակով-բեանի:		»	1	642 ռ. 60 Կ.
Լիւսի Դիդիէ:	3	9	1	223 ռ. 90 Կ.
Դքսուհի զը Շէվրէօդ, դրամա, թարգմ. Ս. Արծ-րունու:	3	12	1	797 ռ. 70 Կ.
Կախարդուած պրինց, թարգմ. Կ. Տէր-Դաւ-թեանի:	3	15	1	311 ռ. 70 Կ.
Միհրդատ, դրամա Ս. Վանանդեցոյ:	3	19	1	776 ռ. 70 Կ.
Ալսեան հովուհի դրամա:	5	20	1	303 ռ. 10 Կ.
Տիկին Օբրէի գաղա-փարները, կոմ. Աղէքս. Դիւմա—որդու. թարգմ. Աբգ. Յովհաննիսեանի:	4	23	1	327 ռ. 60 Կ.
Կանանց պատերազմ, կոմ. Սկրիբի և Լըգու-վէի. թարգմ. Աբգ. Յով-հաննիսեանի:	3	27	1	344 ռ. 80 Կ.
Կովերէի սպանումը, դրամա, թարգմ. Ա. Տէր-Մինասեանի:	5	30	1	349
Ընտանեաց միութե-րութիւն, կոմ. թարգմ. Գ. Փ.	3	4	1	712 ռ. 20 Կ.
Սանտրոպէզի տիկին, դրամա, հեղ. Անիսէ Բուրժուայի:	5	7	1	271 ռ. 50 Կ.
Կեղծ մազեր, կոմեդիա թարգմ. Ա. Տէր-Մինա-սեանի:	3	11	1	392 ռ. 60 Կ.
Գօն-ժուան, կոմ. Մո-լիէրի. թարգմ. Ա. Ման-դինեանի.	5	14	1	289 ռ. 50 Կ.
Գալօ, Մինար և Ընկ. կոմ. Էդ. Գօնդիւնէի. թ. Մնակեանի.	3	18	1	470 ռ. 70 Կ.
Եոյր, դրամա. թարգմ. Աւալեանի և Լալայեանի.	5	21	1	341 ռ.
Համլէտ, դրամա Շէկս-պիրի, թարգ. Ս. Արծ-րունու.	5	25	2	1484 ռ. 40 Կ.
Վարժուհի, վոդ. փո-խադ. Ն. Ա.	1	28		
Անրի VIII. դրամա Դիւմա-Հօր.	5	3	2	991 ռ. 20 Կ.
Կամելիազարդ Տիկին. գործ Աղէքս. Դիւմա-որ-դու. թարգ. Մ. Անա-				

նեանի.	5	7	2	910 ռ. 40 Կ.
Սէր առանց Համար- ման.	5	10	1	245 ռ. 10 Կ.
Մայրական սէր. դրա- մա գ'էնէրի. թարգ. Ս.	5	14	2	651 ռ. 10 Կ.
Արծրունու.	5	14	2	651 ռ. 10 Կ.
Ապահարզան, դրամա թարգ. Աբգ. Յովհան- նիսեանի.	1	17	1	546 ռ. 20 Կ.
Մի գործ. քանդ. օ- ջախից.	1			
Բաղդադի իշխանուհի դրամա Դիւմա - որդու թարգ. Աբգ. Յովհան- նիսեանի.	3	24		404 ռ. 30 Կ.
Քոյր Թերեզա, դրամա Լ. Կամօլէտի, թարգ. Աւալեանցի.	5	1	2	1100 ռ. 40 Կ.
Դալիւ, դրամա Օկ- տավ Ֆէօլիէի. թարգ. Աբգ. Յովհաննիսեանի.	3	5		224 ռ. 70 Կ.
Երկու որբ, դրամա թարգ. Յ. Չիգիանեանի.	5	15	2	1013 ռ. 60 Կ.
Սանսէի կոմսուհի թ. Աբգ. Յովհաննիսեանի և Մնակեանի.	3	19	1	105 ռ. 30 Կ.
Տիրուհի աղախին, վոգ. թարգ. Վ. Սուքիասեանի.	1		1	
Անյուսալի եւք (տիկ. Կալերիէ) կոմ. թարգ. Աբգ. Յովհաննիսեանի.	4	29	1	362 ռ. 70 Կ.
Փարիզի աղքատներ, դրամա:	5	12	1	482 ռ. »
Ոչ, վոգ. փոխադ. Աբգ. Յովհաննիսեանի.	1	Նոյեմբ.		
Կարմիր բրիւկ. վոգ. Դիմակահանգէս. դրա- մա. Լերմոստովի թարգ. Ս. Արծրունու.	4	19	1	560 ռ. 30 Կ.
Արգիւնաւոր պաշտօն. կոմ. Աստրովսկու, թարգ. Գ. Տէր-Աղէքսանդրեանի.	5	26	1	371 ռ.
Հնագիտական ժողով. Պօլ-Ջօն, դրամա Աղէք. Դիւմա-Հօր, թարգ. Տ. Արփիարեանի.	1			
Օրիորդ Բերոյեանց, կոմ. Ա. Քիշմիշեանի.	3	14	1	344 ռ. 60 Կ.
Սիրուց խելագար, դրամա թարգ. Ս. Արծ- րունու.	5	21	1	321 ռ. 10 Կ.
Վենետիկի վաճառա- կան. դրամա Շէքսպիրի թարգ. Գ. Բարիսուդա- րեանի.	5	31	1	620 ռ.

21,300 ռ. 90 Կ.

(1880 թ. մուտք 18,984 ռ. 80 Կ.)

ԸՆԴԴԻՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԻՄԲԱԳՐԻՆ

(Սնանկութիւնը պաշտպանելու և դրամատէրերի մեղադրելու նոր
սխտեմայի առթիւ):

«Մեղուի» 32 Համարում Հրատարակուեցաւ մի յօ-
դուած «Նշաւարց Զանջուղաղովներէ սնանկութիւն» վերնա-
գրով:

Ո՛վ որ մի անգամ կարդացել է՝ կամ կը Հաճի կարդալ
այդ երեւելի պաշտպանողական նորաձե ճառն, նա՛ ան-
շուշտ կը գնահատէ թէ ի՞նչ արժէք ունի այդ իւր տեսակի
մէջ եղակի և լրագրական ասպարեղում Հաղուագիւտ յօ-
դուածը:

Երբ այդ յօդուածի տխուր տպաւորութիւնը դեռ չէր
ջնջուել ուղղախոհ ընթերցողներէ չեղողութիւնից և շատե-
րը երանք իրանց Հարցնում էին, թէ ի՞նչ կը նշանակէ մի
լրագրի էջերում Հիւրասիրութիւն շնորհել և պաշտպանել
մի կործանիչ և ամբողջ վաճառականութեան վնասող վատ
երևոյթ և ահա դուրս է գալիս նոյն «Մեղուի» 34 Համա-
րում յանկարծ մի առաւել քան թէ դարմանալի այլ դրուած
ևս: Որպէս զի ազնիւ և անաչառ անձինք ընթերցողն և
դատեն, թէ այդ վերջին դրուածն ո՛ր աստիճան տեղի կամ
անտեղի է և ի՞նչ մեծք ունի, յանկարծ ոչ այս ոչ այն
պատճառից դրուած՝ Հրատարակել մի այդպիսի բան, այն
էլ խմբագրութեան կողմից, մենք այստեղ դուրս ենք բե-
րում անփոփոխ:

«Մի մարդ վաճառականից գնում է նիսիա մահուդ
արշինը 4 ռուբլիով և ցոյց է տալիս մի այլ վաճառականի,
թէ մահուդն արդեօք արժէ 4 ռուբլի և իմանում է, որ չ'արժէ
այդքան: Իսկ եթէ ես ոչ մի կօպէկ չը վճարեմ մահուդի
Համար, այն ժամանակ արժէ՞ այս 4 ռուբլի: Յայտնի բան
է պատասխանը դրական եղաւ: Սորա նման էր և պ. Ա.
Բաբայեանցի վիճակը, որ Զանջուղաղովներէ վերայ 1880 թ.
յունվարի 21-ին նիսիա ծախեց շաքար փուղը 7 ռ. 25 կօպ.
երբ բաղարում գինը (մաղանդէն) 6 ռ. 90 Կ. էր: Սրանից յետ
Զանջուղաղովները շուտով սնանկացան — և այդ պէս մեծ
վատ տակտովն շաքարատերերը, որ մենչեւ
ցայժմ էլ սպասում են իրանց ստանալիւ-
քին: Նմանվեցաւ այն առակին, երբ մի խեղդվող հօր օգ-
նութեան Հասաւ որդին, որ նոյնպէս չը գիտէր լող: Հայրը,
որքան էլ սիրում էր իւր որդուն, միայն էլ անձնապաշտ-
պանութեան զգացմունքից դրած, ամուր բռնեց որդու
ձեռքից և քիչ էր մնացել, որ նրան էլ խեղդէր իւր Հետ:

Իսկ այդ Հեղուութիւնը կամ մեղադրանքը թէ ո՞րքան
իրաւացի է, մենք առաջ բերենք բուն գործի եղելութիւնը:

Օտարաբաղաքացի պ. Աղէքսանդր Բաբայեանցը՝ տես-
նելով Զանջուղաղովներէ փախուց դրութիւնը և տեղական
նշանաւոր մարդոց դէպի նորանց ցոյց տուած վարկի ու Հա-
մարումը, նախ քան նորանց սնանկանալը վաճառում է
նորանց վերայ ոչ թէ օրական գնից թանկ տալու ցանկու-
թիւնից դրուած և ոչ էլ ինքնա մահուդի նման ապրանք,
այլ շաքարի նման միշտ կանխիկ դրամ Համարուող ապրան-
քը. շաքարը ինքնա մահուդի նմանցնելը մենք միայն «Մե-
ղուի» խմբագրութիւնից ենք լսում. ոչ թէ Բաբայեանցի
ապրանքն է ինքնա եղել կամ մաղանդից առանձին բարձր

գնով ծախված, այլ՝ պ. պ. Զանգուղաղովները շտապելուց իրանք օրական դնաՀատուծիւնից պակասով են ծախել, որ շուտով փող շինեն և գրպանները դնեն:

«Մեղուի» պ. խմբագիրը Զանգուղաղովների Հարցը քրքրելով չենք կարող ենթադրել, թէ նրանց դատը պաշտպանելը, կամ մի քանի պարոններին Հաճոցանալը միայն իրան նպատակ դրած լինէր, այլ՝ անշուշտ արդարութիւնը երևան Հանելը կը լինէր իւր միտքը, ինչպէս կը վաշելէր մի ժողովրդին առաջնորդող խմբագրին: Ուրեմն չէր ցանկալ արդեօք Հարցնել այդ բարեմիտ և խիստպէս գիտմամբ ուրիշներին մնաս տալու ցանկութիւն չունեցող պ. պ. Զանգուղաղովներին, թէ քանի որ իրանք լաւ գիտէին իրանց գրութիւնը և սնանկ Հրատարակելու կանխաւ մտածած դետաւորութիւնը, Հետեալաբ իրանց բոլոր ապրանքի, գոյքի բաժանուելը, բոլոր առնելատէրերի (կրեդիտորներին) վերայ և եթէ միտք չունէին այդ դումարը իրանց սեպՀական գրպանը դնել, էլ ինչո՞ւ էին զրկում, կողոպտում մի օտարաբաղաւաղի վաճառականին:

Այս ամէնը մէկ կողմ թողնելով մենք չենք կարող՝ մեր դարմանքը չ'յայտնել և չ'Հարցնել, թէ արդեօք ինչը դրեց «Մեղուի» պ. խմբագրին Զանգուղաղովների բաղմաթիւ կրեդիտորներին բացառապէս ջոկել պ. Ադ. Բաբայեանցին Հանդէս դուրս բերել և նորան մեղադրել, որը «Մեղուի» կարեկցութեան առարկայ առաջին աբար սնանկացող Զանգուղաղովների բաղմաթիւ զոհերից ամենէն անմեղն ու խիստ պիտուածն է: Արդեօք «Մեղուի» կամ Զանգուղաղովների միւս պաշտպան պարոնը ինչ են ուղում պ. Բաբայեանցից. կամ այդ բացարձակ օրը ցերեկով կողոպտում առնելատիրոջը մեղադրելով ինչ ծառայութիւն են կամենում մատուցանել սնանկացած պարոններին. մենք ոչինչ չենք Հասկանում, և այս Հանելուղը ևս բարեմիտ ընթերցողաց դատաւտանին ենք յանձնում:

Երևի պ. Բաբայեանցը նորանով է մեղաւոր, որ առաջ ինչքան միամիտ է եղել Զանգուղաղովների Հաւատարմութեան մասին, այնքան էլ վեՀանձն է եղել՝ նրանց ամօթալի սնանկութիւնից չետ, որ չէ միացել եղբարց Զանգուղաղովներին պաշտօնապէս չարամիտ սնանկ չարատարողների Հետ. չ'նայելով որ իւր օգուտն էլ այդ էր պահանջում, և ջերմ յորդորողներ կային, որ միանայ «շարամիտ»-ն ահա՛ Զանգուղաղովների Հետ. ըստ որում Զանգուղաղովների Բաբայեանցի Հետ խաղացած խաղն՝ նորանց խաչառակ գործողութեանց ամենէն ակներև չարամիտ և խարդախ արարքն էր Համարվում: Բայց Ադ. Բաբայեանցը գործն խաղաղութեամբ վախճան տալ ցանկացող պարոնների յորդորանքներին զիջանելով, այդ գործն յանձնեց Ստուծոյ արդար դատաստանին և թողեց որ գործերն իրանց Հերթով ընթանան՝ ինքը չ'լինի գլխաւոր մեղադրողների թւում: Ուրեմն՝ գործն Համար են մեղադրում նորան. ուրեմն կարելի է թէ բարի մարդկանց կողոպտել և թէ նորանց ծաղրի առարկայ շինել...

Վաճառում:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Զարեա» լրագիրը Հաղորդում է, որ ապրիլի 15-ից մինչև մայիսի 1-ը Կիեվից դադարել են 2000 Հրէայ: Սոցանից մօտ 80 տոկոսի արտասահման են դնացել, մեծ մասամբ Ամերիկա: Գաղթողներն մէջ շատ երիտասարդներ կան, որոնք իրանց ուսումը աւարտել են բարձրագոյն և միջնակարգ ուսումնարաններում:

Պ. Սօսիւնը Կ. Պօլսից «Մեղուին» ուղղեալ մի թղթախցութեան մէջ, որի բովանդակութիւնը Կ. Պօլսում ազգային ասպարիզում մի յայտնի գործողի անձնաւորութիւնն է, գրում է ի միջի այլոց թէ պ. Մ. Վ.-ին «յաջողեցաւ նաև «Արձագանքի» թղթախցութիւնը ի ձեռս բերել:»

Յայտնում ենք ընդ սմին, որ պ. Մ. Վ.-ն երբէք ոչ մի թղթախցութիւն ուղարկած չէ մեր լրագրին:

Խմբագիր-Հրատարակիչ ԱՐԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅՐ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

ՕՏԱՐՆԵՐԻ ԱԶՔՈՒՄ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԹՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ

Գինն է 30 Կ.:

Ծախվում է «Կենտր. Գրախառ.»

Կենտրոնական գրախառնոցում ծախվում է իմ Հրատարակած

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՅՐՈՒԲԵՆԱԿԱՆ

ԼՕՏՕՆ

Գինը 1 րուբլի 20 կոպէկ:

Գ. ՍՄԲԱՏԵԱՆ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՅԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ԾԱԽՎՈՒՄ
ԵՆ Ի ՄԻՋԻ ԱՅԼՈՑ ՀԵՏԵԻԵԱԼ ՄԱՆԿԱՎԱՐՋԱԿԱՆ
ԳՐԳԵՐԸ:

1). **Человѣкъ какъ предметъ воспитанія.** Опытъ педагогической антропологии. кон. Ушинскаго. Съ рис. и порт. автора. С. П. 1881. т. I. 2 р. 75 к., съ пер. 3 р., т. II. 2 р. 25 к., съ пер. 2 р. 50 к.

2). **Собрание педагогическихъ сочиненій.** Кон. Ушинскаго. С. П. 1875. ц. 3 р. 40 к., съ пер. 3 р. 70 к.,

3). **Антропология.** Топпинара. Пер. съ франц. съ 52 рис. С. П. 1879. ц. 4 р., съ пер. 4. 40.

4). **Основанія психологіи.** Г. Спенсера. Съ приложеніемъ статьи „сравнительная психологія человека“ Г. Спенсера. Пер. съ англ. С. П. 1876. ц. за 4 т. 8 р., съ пер. 8 р. 50 к.

5). **Воспитаніе Умственное, нравственное и физическое.** Соч. Г. Спенсера. Пер. съ англ. С. П. 1880. ц. 1 р. 10 к., съ пер. 1 р. 30 к.

6). **Воспитаніе какъ предметъ науки.** Соч. Ал. Бэна. пер. съ Англ. С. П. 1879. ц. 2 р. 75 к., съ пер. 3 р.

7). **Психологія.** Ал. Бэна. пер. съ Англ. С. П. 1881. ц. 2 р. 75 к., съ пер. 3 р.

8). **Душа и тѣло.** Соч. Ал. Бэна. Пер. съ Англ. С. П. 1881. ц. 1 р. 40 к., съ пер. 1 р. 60 к.

9). **Исторія Педагогики.** Карла Шмидта, изложенная во всемірно историческомъ развитіи и въ органической связи съ культурною жизнью народовъ, отъ Песталоцци до настоящаго времени. Пер. съ Нѣм. М. 1881. 5 т. ц. 22 р., съ пер. 23 р.

10). **Училищевѣдѣніе.** Практическое ученіе о воспитаніи и обученіи для семинарій и учителей народныхъ школъ. Фр. Шутле. Пер. съ Нѣм. Г. 1880. ц. 1 р. 75 к., съ пер. 2 р.

11). **Систематическій обзоръ русской Народной Учебной литературы.** Сост. по порученію Комитета Грамотности, специальною Коммиссією. С. П. 1878. Ц. 2 р. 40 к., съ пер. 2 р. 80 к.

12). **Очеркъ практической педагогики.** Руководство для педагогическихъ курсовъ и учительскихъ семинарій. Соч. Доктора Ф. Диттеса. С. П. 1882. Ц. 1 р. 10 к., съ пер. 1 р. 30 к.

13). **Нравственныя основы жизни.** Пер. съ Франц. С. Н. 1881. Ц. за 2 тома 2 р. 80 к., съ пер. 3 р. 20 к.

25-ից աւելի գնողները ճանապարհածախք չեն վճարում:

ՄԻ ԽԵԳԻՐ

Այսու խոնարհաբար խնդրում ենք ամեն մարդու, որին ինչ և իցէ յայտնի է պ. ՎԵՆՅԼ ՀՐԱԿԵՅԿՈՒ (Wenze Hradecky) մասին, որ Պրագից ուղևորական է գնացել, 28 ամեայ Հասակ ունի և դեռ նորերումս ծառայում էր իշխան ՄՈՒԽՐԱՆՍԿՈՒ մօտ ՄՅԻԵԹԱՅՈՒՄ (Փօթի Թիֆլիզեան երկաթուղու կայարան) իր գիտցածը Հազորդելու ներքոյ ստորագրեալին:

Ներքոյ ստորագրեալը Պրագի կայսերական և թագաւորական դատաստանական Ատենի որոշմամբ ԽՆԱՄԱՏԱՐ է նշանակուած իշխան անձի այն կալքը պահպանելու, որ իբրեւ ժառանգութիւն մնացել է նորան իւր Հայր Անտօն Հրագեցիու յունվարին տեղի ունեցած մահուանից յետոյ և որ կազմում է մօտ 25,000 աւստրիական գուլդէն:

Պրագ 11 մայիսի 1882

Գօքտոր Անտօն Վելլներ փաստաբան.

D-r Anton Wellner

Adwokat in Prag, Obstmarut № 12.

1 (3)

ՐԱՖՖԻ

Գ Ե Ր Ի Ր Բ Ե Է Կ

Գ Ի Ր Գ Ե Ր Ր Ր Դ

Բաղկացած է 563 երեսից.

Գինն է 2 ր.

Օժտարձաղարկեցիք ուղարկում ենք ձեր նապարհածախք 15. Կ. մարկաներով, որոնք նով գնողները ճանապարհածախք չեն վճարում: Ցամեկ աւելի գնողները 10% զեջումն են ստանում:

„ЦЕНТРАЛЬНАЯ КНИЖНАЯ ТОРГОВЛЯ“

Тифлисъ, Головинскій проспектъ д. Ми-
романова, № № 3 и 4.

Тел. № 107-1070

ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՑԻ ՀԱՅՈՑ ԾԽԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ

- Մայիսի 18 և 19-ին Կաթող. Ս. Գէորգ եկեղ. ուսումն.
 » 20-ին Զորաբաշի Ս. Գէորգ եկեղ. ուսումն.
 » 22-ին Շամբոուեցոց եկեղ. ուսումն.
 » 24-ին Ս. Մինաս եկեղ. «Իզմիրեան» ուսումն.
 » 25 և 26-ին Կուկիու Ս. Աստուածածին եկեղ. ուս.
 » 27-ին Ս. Կարապետ եկեղ. ուսումն.
 » 28 և 31-ին Աւետեաց եկեղ. տղ. և օր. ուս.
 Յունիսի 1, 2 և 3-ին Հաւաքարի Մարիամեան օր. ուս.
 » 4 և 5-ին Թանգոյեանց օր. ուսումն.

Հարցաքննութիւնները կ'սկսուին առաւօտեան 8 ժամին:

Թեմական վերատեսուչ Գ. Բարսեղեանց

ԹԻՖԼԻՍԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՎԱՐԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ներկայ թուի մայիսի 17-ից մինչև ցնոր փոփոխութիւն.

Վերցնում է.

Առևտրական մուրհակների գեղջից	8%
Սոլոմուրհակների	8%
Մասնաւոր ընթացիկ Հաշուով.	
Ա. օ/ո թղթերի գրաւականով	8%
Բ. Մուրհակների »	8 1/2%
Ժամանակակէտ ունեցող արժէթղթեր և կտրօններ գեղջելու Համար.	8%

1—(1)

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Ցանկանալով մեր Հրատարակութիւններին, իբրև յաւելում, աւելացնել քննութիւն Հայերէն լեզուով տպուած մանկական և ժողովրդական գրքերի, պատիւ ունենք խնդրել մեր Հեղինակներից, թարգմանիչներից և Հրատարակիչներից ուղարկել մեզ մինչև այժմ իրանց Հրատարակած և այսուհետև տպուելի գրքերից մի մի օրինակ, որոնց փոխարէնը անմիջապէս կ'ուղարկուին մեր Հրատարակութիւններից այնքան գումարի, որքան կ'արժենայ մեզ ուղարկուած գիրքը:

Գրքեր ուղարկողներից խնդրում ենք Հաղորդել և ընդ մանրամասն Հասցէն: Մեր Հասցէն՝ Тифлисъ. Ред. «Меру». Тиграну Назарьянцъ.

Տ. Նազարեանց.



Ներկայ 1882 թուականի փետրվարի 21-ից կառավարութեան թույլտվութեամբ Հրատարակվում է գրական-նախագիտական և քաղաքական շաբաթաթերթ «ԱՐՁԱԳԱՆՔ» անունով:

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ» դուրս է գալիս կիւրակէ օրերը երկու թերթի մեծութեամբ:

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ» Ներկայ տարուայ բաժանորդագիւնը՝ տարուայ սկզբից Հրատարակուելու պատճառով, ՀԻՆԳ ռուբլի է:

«ՓՈՐՁԻ» այն բաժանորդները, որոնք իրանց բաժանորդագիւնը վճարած ունին անցած 1881 թուականի երկրորդ կիսի Համար, 1882 թուականի ընթացքում «ՓՈՐՁԻ» փոխանակ «ԱՐՁԱԳԱՆՔ» կ'ստանան, եթէ միայն բարեհաճեն կանխօրէն յայտնել խմբագրութեան իրանց ցանկութիւնը և Հասցէները:

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ» կը Հրատարակուի Հետեւեալ պրօզրամայով. —

- I. Տեղեկութիւններ կառավարութեան գողծողութիւններին և օրէնսդրական միջոցներին մասին:
- II. Առաջնորդող յօդուածներ ազգային և Հասարակական կեանքի նշանաւոր Հարցերի վերաբերութեամբ:
- III. Թղթակցութիւններ Հայաբնակ տեղերից. ընդհանուր տեսութիւն Հայ և օտար լրագիրներին տեղեկութիւններին և կարծիքներին:
- IV. Տնտեսական և առևտրական Հարցեր փոխաբայութեան մէջ:
- V. Յօդուածներ ազգային կրթութեան վերաբերութեամբ:
- VI. Արտաքին տեսութիւն. յօդուածներ և տեղեկութիւններ արտասահմանեան Հասարակական և քաղաքական նշանաւոր անցքերի մասին:
- VII. Կրթութիւն և մատենախօսութիւն:
- VIII. Ֆելիէտօն:
- IX. Խառն լուրեր:
- X. Յայտարարութիւններ:

Ստորագրուել ցանկացողները կարող են դիմել Կենտրոնական Գրավաճառանոց, Գօլովինսկի պրօսպեկտ, Մերմանեանի տանը, ուր զետեղուած է և խմբագրութիւնը:

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԱՆ

1882 թ. մայիսի 1-ից վճարում է

Աւանդների Համար՝	
Ընթացիկ Հաշուով	4 1/2%
Յաւահանջ	4%
Վեց ամիս պայմանաժամով	5 1/2%
Մի և աւելի տարի »	6%

Дозв. Ценз. Тифлисъ, 15 Мая 1882 г.
 Типографія И. Мартirosianца.